

Onder Polen

**Poolse arbeidsmigranten op
het platteland in beeld**

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

Auteurs: Silke van Arum, Anne Boer, Nada de Groot,
Michal Karczowski, Astrid van der Kooij

Met medewerking van: Ard Sprinkhuizen,
Matthijs Uytterlinde

Eindredactie: Tekstburo Gort

Fotografie: Hollandse Hoogte, Wendy Lambers (p. 47)

Vormgeving: Suggestie & illusie

Drukwerk: Anraad

Bestellen: www.movisie.nl

ISBN 978-90-8869-049-5

© MOVISIE, voorjaar 2010

Inhoud

1. De Polen komen	2
1.1 Culturele druk(te) op het platteland	2
1.2 Onderzoeksaanpak	3
1.3 Leeswijzer	6
2. Polen in perspectief	7
2.1 Een volk van migranten	7
2.2 Polen in Nederland	8
3. Over Polen: Horst aan de Maas	14
3.1 Achtergrond en beleidskader	14
3.2 Sociale infrastructuur voor Polen	16
3.3 Werk, wonen, onderwijs en integratie	18
4. Over Polen: Pijnacker-Nootdorp	27
4.1 Werk	27
4.2 Wonen	28
4.3 Onderwijs en integratie	29
5. Volgens Polen	31
5.1 Migratiemotieven en sociale netwerken	31
5.2 Wonen en werken	34
5.3 Taal en sociale bindingen	36
5.4 Toekomstperspectieven	40
6. Slotbeschouwing	44
6.1 Resumerende observaties	44
6.2 Epiloog	49
7. Literatuur	51

1 De Polen komen

‘Overlast door Polen, Roemenen en Bulgaren bedreigt probleemwijken’, kopt de Volkskrant op 26 januari 2010. Minister van der Laan (Wonen, Wijken en Integratie) stelt in het artikel dat de werkgelegenheid in het Westland zoveel Midden- en Oost-Europese arbeidskrachten aantrekt naar huizen in zwakke wijken van omliggende steden, dat daar overlast ontstaat. ‘Straten met twintig Polen per huis, de gordijnen overdag dicht, Antillianen die komen dealen, we kennen de patronen en zijn aan onszelf verplicht dit beheersbaar te maken. Voor de tomatenkwekers en aspergetelers die directe baat hebben van deze arbeidskrachten, zie ik hierin een eigen verantwoordelijkheid’. Volgens Van der Laan zorgen de arbeidsmigranten in verpauperende stadswijken in Rotterdam, Den Haag en Schiedam voor een enorme druk op de leefbaarheid. Maar ook in landelijke gebieden verschijnen de ‘nieuwe’ migranten in groten getale. Onder de kop ‘Maximaal vier Polen per woonhuis’ meldt de Telegraaf (29 december 2009) dat de gemeente Drechterland in Noord-Holland strengere regels gaat hanteren voor de huisvesting van arbeiders uit Oost-Europa. De gemeente wil voorkomen dat buitenlandse seizoensarbeiders, ‘die tegenwoordig het hele jaar door hier verblijven’, te dicht op elkaar wonen. Deze verkennende studie richt zich op de sociale effecten van een nieuwe migratiestroom op het platteland.

1.1 Culturele druk(te) op het platteland

Het platteland is de afgelopen jaren al volop in beweging. Door processen van schaalvergroting is de economische structuur van het landelijk gebied veranderd en processen van vergrijzing en ontgroening tekenen zich er sneller en scherper af dan in stedelijke gebieden. Met name aan de randen van Nederland doemt het probleem van bevolkings- en huishoudenkrimp op. Met de uitbreiding van de Europese Unie en de openstelling van de grenzen op 1 mei 2004, is ook de culturele differentiatie van het landelijk gebied in een stroomversnelling gekomen. Sindsdien zijn we getuige van de instroom van behoorlijke groepen Oost-Europese arbeidsmigranten naar Nederland. Beleidsambtenaren spreken over MOE-landers: migranten uit Midden- en Oost-Europa. De Polen vormen veruit de grootste groep. Hoewel het merendeel niet geregistreerd staat, wordt het aantal Poolse arbeidsmigranten in Nederland geschat op meer dan 150.000 (Korf, 2009). Migrant uit Roemenie en Bulgarije lijken hen te volgen.

Over de aard en omvang van de migratiestromen uit Oost-Europa is al het een en ander uit onderzoek bekend (Weltevrede et al., 2009; Korf, 2009). Over de wijze waarop deze arbeidsmigranten hun verblijf in Nederland ervaren, en over de impact die hun aanwezigheid heeft op lokaal niveau, bestaat echter nog weinig kennis. Duidelijk is wel dat in de grote steden (Amsterdam, Den Haag en Rotterdam) al langer bezorgdheid is over de gebrekkige sociale integratie van deze nieuwe migrantengroepen. Zo organiseerde

Rotterdam in december 2007 bijvoorbeeld een 'Polentop' om de sociale en economische implicaties van hun komst aan de orde te stellen. Het gaat daarbij om huisvesting – zo leven sommige illegale Poolse onderhuurders in erbarmelijke omstandigheden – maar ook om onderwijs en welzijn.

De vraag is hoe het gesteld is met de MOE-landers die wonen en werken in het landelijk gebied. Het gaat daarbij vooral om arbeiders werkzaam in de land-, tuin-, en kassenbouw en in mindere mate in de transport en de logistiek en in de bouwsector. We treffen ze aan op zowel het Randstedelijk platteland (Haaglanden, Westland, Bollenstreek) als in de rest van Nederland (met name delen van Limburg, Noord-Holland, Friesland en Noord-Brabant). In hoeverre zijn plattelandsgemeenschappen voorbereid op de komst van deze nieuwkomers? Het is bekend dat in sommige kleine dorpen relatief grote Poolse gemeenschappen zijn neergestreken. In eerste instantie leek hun komst van tijdelijke aard, maar er zijn signalen dat de vraag naar structurele vormen van huisvesting toeneemt (Uyterlinde, Van Arum & Sprinkhuizen, 2009). Het gevolg is dat er Poolse kinderen in de schoolbanken plaatsnemen, Poolse producten in de dorpsupermarkten verschijnen en katholieke kerken nieuwe bezoekers mogen verwelkomen. Het kan zijn dat deze ontwikkeling ook kansen biedt voor de (re)vitalisering van het platteland, bijvoorbeeld door processen van ontvolking tegen te gaan of om te beantwoorden aan de groeiende vraag naar arbeidskrachten in de (thuis)zorg in een vergrijzende samenleving. Maar vooralsnog is deze nieuwe migratiestroom met veel onzekerheden omgeven.

1.2 Onderzoeksaanpak

Deze verkennende studie richt zich op de vraag welke gevolgen de Poolse migratiestroom op sociaal gebied heeft op het platteland. Welke trends tekenen zich af? Betreft het uitsluitend tijdelijke (seizoensgebonden) arbeidsmigratie of hebben we steeds meer te maken met een permanent verschijnsel? Leidt dit tot vormen van (onzichtbare) sociale problematiek? Hoewel de Poolse arbeidsmigranten in veel opzichten verschillen van de eerste generatie niet-westerse arbeidskrachten die eind jaren zestig vanuit Marokko en Turkije naar Nederland kwamen, roept de omvang van de stroom Poolse arbeidsmigranten de vraag op in hoeverre ook bij deze groep integratieproblemen kunnen ontstaan. Immers, de kinderen van Marokkaanse en Turkse migranten voeren vandaag de dag verschillende 'slechte lijstjes' aan, bijvoorbeeld waar het gaat om schooluitval en criminaliteit. Daarom is het belangrijk om nu al inzicht te krijgen in eventuele integratievraagstukken die voortkomen uit de stroom van Poolse arbeidsmigranten (en hun kinderen) die de afgelopen jaren vanuit Oost-Europa de weg naar de Nederlandse samenleving vonden. Daarnaast speelt de vraag in hoeverre de instroom van Polen leidt tot spanningen onder en tussen bevolkingsgroepen. Gezien het feit dat juist sommige plattelandsgebieden te maken hebben met de instroom van grote hoeveelheden Polen, is de vraag gerechtvaardigd in hoeverre deze processen juist op lokaal niveau vragen om beleidsaandacht en gerichte sociale interventies.

Kwalitatieve casestudy

Centraal staat de gemeente Horst aan de Maas in Noord-Limburg. Deze onderzoek-slocatie is gekozen omdat deze regio al sinds medio jaren negentig te maken heeft met een instroom van arbeidskrachten uit Polen. Betrof het in de jaren negentig nog hoofdzakelijk Polen met een Duits paspoort – waarover meer in hoofdstuk 2 – en illegale arbeidskrachten, sinds de openstelling van de EU-grenzen voor Polen in 2004 volgden vele Poolse arbeidsmigranten in hun voetsporen. Doordat in deze regio Polen dus al veel langer werkzaam zijn, heeft de gemeente Horst aan de Maas inmiddels ruime ervaring met het accommoderen van deze doelgroep. Voor deze verkenning bevroegen wij beleidsambtenaren en sociale professionals, bewoners en Poolse arbeidsmigranten in Noord-Limburg over hun ervaringen.

De vraag is vervolgens hoe de situatie in Horst aan de Maas zich verhoudt tot andere plattelandsgebieden in Nederland. Om de casestudy in Horst aan de Maas te kunnen vergelijken, zijn ook in de gemeente Pijnacker-Nootdorp in Zuid-Holland interviews gehouden. Op basis van deze gesprekken schetsen we een globaal beeld van de positie van Poolse arbeidsmigranten in deze regio. Evenals in Noord-Limburg is het overgrote deel van de Poolse arbeidsmigranten hier werkzaam in de (glas)tuinbouw. Er zijn echter ook belangrijke verschillen. Terwijl Horst aan de Maas een uitgestrekte plattelands-gemeente is, bestaat het gebied rond Pijnacker-Nootdorp juist uit sterk verstedelijkt platteland, ingeklemd tussen grote steden als Den Haag, Rotterdam en Delft. Bovendien kreeg de grote toestroom van Poolse arbeidsmigranten er pas sinds 2004 echt gestalte – de Polen zijn dan ook een relatief nieuwe groep in de lokale samenleving.

Drie perspectieven

Om inzicht te verwerven in het lokale reilen en zeilen, zijn in de gemeente Horst aan de Maas en in Pijnacker-Nootdorp drie verschillende perspectieven in kaart gebracht: het perspectief van institutionele partijen, van Poolse arbeidsmigranten en van bewoners.

- 1 In de eerste plaats is via interviews met beleidsambtenaren en uitvoerende professionals in de regio Horst aan de Maas en Pijnacker-Nootdorp inzicht verkregen in de wijze waarop instituties omgaan met deze nieuwe doelgroep. In hoeverre wordt specifiek beleid ontwikkeld voor MOE-landers? Bestaat er bezorgdheid over hun sociale integratie? Worden hiertoe specifieke inspanningen verricht?
- 2 In de tweede plaats is middels open interviews de leefwereld van Poolse arbeidsmigranten in beeld gebracht. Wat is de reden van hun komst naar Nederland? Hoe ervaart men het leven en werken hier? Ziet men het verblijf in Nederland als tijdelijk? Woont men hier alleen of met familie? Is men van plan om op korte termijn terug te keren naar het land van herkomst? In hoeverre beheerst men de Nederlandse taal en heeft men sociale contacten met Nederlanders? Tegen welke problemen loopt men aan? Hoe kijkt men aan tegen de Nederlandse samenleving?

Poolse mis in Meterik

3 In de derde plaats zijn bewoners geïnterviewd. Centraal in deze gesprekken stond de beleving van de gevestigde burgers. Worden de arbeidsmigranten op lokaal niveau met open armen ontvangen of zien ze hen als een bedreiging? Is er sprake van spanningen, irritaties of zelfs conflicten over en weer? Of ervaart men feitelijk overlast, bijvoorbeeld openbare dronkenschap, luidruchtigheid of hard rijden?

In de regio Horst is gesproken met een beleidsmedewerker leefbaarheid van de gemeente Horst aan de Maas, een woordvoerder van de politie, de coördinator arbeidsmigranten van Wonen Limburg, een opbouwwerker bij welzijnsorganisatie Synthese, twee medewerkers van de Stichting Arka, de coördinatrice van de servicewinkel voor Poolse arbeidsmigranten en met de directie van uitzendgroep Sun-Power. Tevens is via (telefonische) interviews in Horst aan de Maas de instroom van Poolse kinderen in het basisonderwijs in beeld gebracht. In Pijnacker-Nootdorp is gesproken met een beleidsmedewerker wonen van de gemeente en met de directie van uitzendbureau Van Koppen & Van Eijk.

In totaal zijn 37 Poolse arbeidsmigranten geïnterviewd om inzicht te krijgen in de leefwereld van deze groep. Ongeveer twee derde is geïnterviewd in Horst en omgeving, de rest in Pijnacker. Meer informatie over de aard van deze interviews en de achtergrond van deze

respondenten is te vinden in hoofdstuk 5. Er zijn ruim vijftientig straatinterviews gehouden met bewoners van de gemeente Horst aan de Maas (in de kernen Horst, America, Meterik en Grubbenvorst) en met circa vijftien bewoners van de gemeente Pijnacker-Nootdorp. Deze gesprekken vonden onder meer plaats in winkelstraten, winkels, op pleinen en parkeerterreinen. De gespreksduur varieerde van enkele minuten tot meer dan een half uur. In de Limburgse dorpen Meterik en America zijn bovendien groepsinterviews gehouden met leden van de dorpsraad.

1.3 Leeswijzer

In dit rapport doen we verslag van onze bevindingen. In hoofdstuk 2 wordt het bestaande onderzoek naar Poolse arbeidsmigranten in Nederland in vogelvlucht behandeld. Daarbij wordt in het bijzonder ingezoomd op de stand van zaken rond de beleidsthema's die in deze studie centraal staan. In hoofdstuk 3 en 4 brengen we de positie van Poolse arbeidsmigranten op lokaal niveau in beeld. Daarbij ligt de nadruk op de gemeente Horst aan de Maas (3), maar we geven ook een impressie van de situatie in de gemeente Pijnacker-Nootdorp (4). Aan de hand van de verhalen van beleidsmedewerkers en bewoners wordt beschreven hoe de aanwezigheid van Poolse arbeidsmigranten in de dorpen beleefd wordt en op welke wijze deze groepen ondersteund en beleidsmatig gefaciliteerd worden om hun weg te vinden in de dorpssamenleving. Hoofdstuk 5 vertelt het relaas van de Polen die wij interviewden, dit hoofdstuk wordt afgesloten met een typologie van Poolse arbeidsmigranten. In hoofdstuk 6 staan tot slot de belangrijkste bevindingen op een rij.

2 Polen in perspectief

Polen kent een turbulente geschiedenis van migratie. Het voert te ver deze hier uitputtend te behandelen, maar in paragraaf 2.1 schetsen we kort de belangrijkste ontwikkelingen. Vervolgens gaan we in op de stand van zaken rond Poolse arbeidsmigranten in Nederland. We zetten de belangrijkste bevindingen uit bestaand onderzoek uiteen op thema's als arbeid, wonen, onderwijs, taal en cultuur.

2.1 Een volk van migranten

In 1795 werd Polen ingenomen door Oostenrijk, Rusland en Pruisen. Het land verdween hierdoor 123 jaar lang van de kaart. In deze periode vluchtten veel Polen. Aanvankelijk was er sprake van politieke migratie, maar in de negentiende eeuw kwam ook een economische migratiestroom tot stand: veel Polen uit armere gebieden zochten hun geluk in de nieuwe wereld. Vooral Chicago was een geliefde bestemming. Ten tijde van de industriële revolutie lokte het werk in het Duitse Ruhrgebied en de mijnstreken in Nederland en België. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden vijf miljoen Polen tewerkgesteld in Sovjetwerkkampen en vochten veel Poolse soldaten in het Britse leger. Na de oorlog bleven veel van deze soldaten in Engeland omdat zij in Polen het risico liepen terechtgesteld te worden door het communistische regime.

Bij de herverdeling van Polen na de Tweede Wereldoorlog werd de provincie Silezië, die tijdens de oorlog tot het Duitse Rijk behoorde, weer toegewezen aan Polen. Volgens de communistische ideologie moest Polen een homogeen etnisch land worden. Daarom moesten de Silezische Duitsers, die plotseling in Polen woonden, het land verlaten. Mensen met Poolse wortels mochten wel blijven, maar mede door integratieproblemen in het nieuwe Polen besloten veel van deze 'Duitsers met Poolse roots' naar Duitsland te migreren. In de jaren na de oorlog werd migratie door de (communistische) overheid aan banden gelegd. Het werd steeds lastiger om Polen te verlaten. Toen in 1970 demonstraties uitbraken tegen de hoge prijzen in het land, koos de communistische regering uit angst voor escalaties voor een meer liberaal regime. De nieuw verworven vrijheid had grote invloed op het sociale leven. Men zag voor het eerst Amerikaanse films waarin het Westen werd neergezet als het 'eldorado'. Deze mythes over het Westen leven vandaag de dag nog altijd sterk onder Poolse arbeidsmigranten. Ook werd het paspoortbeleid versoepeld, waardoor circa 75.000 Polen migreerden naar het Westen (Okólski, 1999).

Na de val van het communistische regime in 1989 ontstond arbeidsmigratie naar Duitsland, Italië, Scandinavië en Nederland als nieuw fenomeen. Veel arbeiders werkten illegaal, behalve de Polen uit Silezië die eind jaren tachtig een Duits paspoort hadden gekregen. De Duitse overheid had besloten om Duits burgerschap te verschaffen aan de Polen die voor

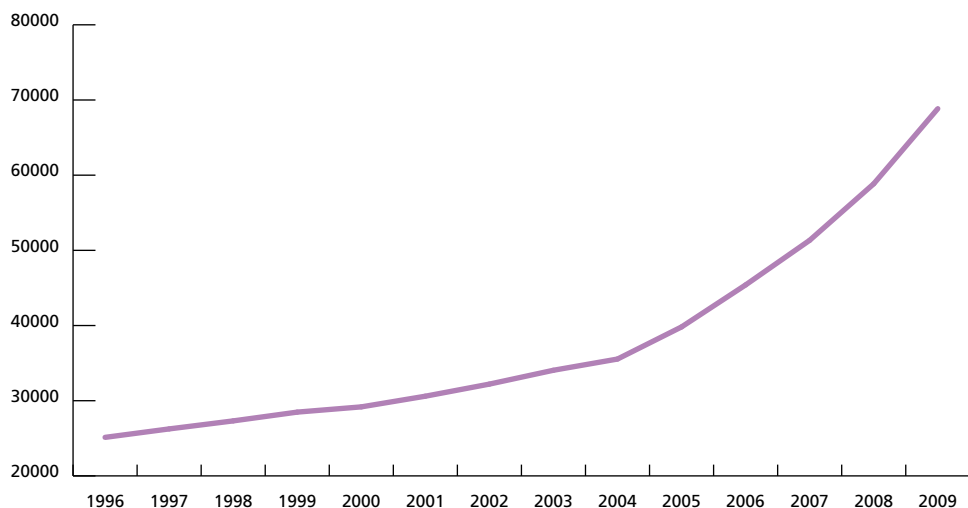
1939 in Duitsland waren geboren, als ook aan hun kinderen en kleinkinderen. Hierdoor kregen zij de kans om twee paspoorten te bemachtigen: een Duitse en een Poolse. De Duitse overheid deed dit voornamelijk om economische redenen zodat deze Polen konden worden ingezet voor de economie van Duitsland en andere Europese landen. Deze ontwikkeling is nog altijd van invloed op de migratiestromen van Polen naar Nederland, want de Polen met een dubbele nationaliteit zijn de pioniers van de seizoensmigratie. Zij hebben netwerken opgebouwd in deze landen die vandaag de dag nog van grote invloed zijn.

De Poolse migranten die in de jaren tachtig en negentig naar Nederland kwamen, bestonden grotendeels uit twee groepen: vrouwen die hun geluk op de Nederlandse huwelijksmarkt kwamen beproeven en seizoensarbeiders die werden gerekruteerd voor werk in de land- en tuinbouw. De meeste Poolse arbeiders werkten in deze tijd illegaal, met uitzondering van de Polen uit Silezië. Onder druk van Land- en tuinbouworganisatie LTO is in 1998 een wet aangenomen die seizoensarbeid door buitenlandse werknemers legaliseert. Hierdoor nam het aantal Poolse arbeiders in de land- en tuinbouw en later ook in de bouw toe. Geschat wordt dat tot 2007 de helft van alle Poolse arbeiders illegaal werkte. Met de uitbreiding van de Europese Unie in 2004 en de invoering van striktere controles op illegale arbeid, daalde het aantal illegale arbeiders. De aanvraag van sofinummers door Polen verdubbelde bijna in een jaar tijd van 17.000 in 2003 tot 30.000 in 2004 (Lewandowska, 2008). Na de uitbreiding van de EU in 2004 werd vrij verkeer van mensen, arbeid en goederen mogelijk. Toch waren niet alle EU-landen direct toegankelijk voor Poolse arbeiders. Nederland stelde in 2007 haar grenzen open voor alle arbeiders behorende tot de Europese Unie. Diverse voorzieningen voor Polen die tot dusver in de illegaliteit opereerden, konden worden geprofessionaliseerd en gelegaliseerd. Er ontstonden officiële uitzendbureaus, woonhotels, informatiecentra en Poolse parochies.

2.2 Polen in Nederland

Eind 2009 staan er ruim 68.000 Polen ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie (GBA). Migrantten zijn verplicht zich in de GBA in te schrijven als ze in het jaar na hun binnenkomst minimaal vier maanden blijven. Arbeidsmigrantten die korter dan vier maanden in Nederland zijn, staan dus niet geregistreerd in de GBA. In figuur 2.1 is te zien dat het aantal Polen sinds de uitbreiding van de EU in 2004 sneller begint te groeien. En sinds 2007 – het jaar waarin de arbeidsmarkt volledig opengesteld werd voor Oost-Europese EU-burgers – een sterke stijging inzet.

Figuur 2.1: GBA-geregistreerde Polen in Nederland

Bron: CBS, Statline 2009

Naast de groep Polen die officieel staat ingeschreven in Nederland, zijn er ook Poolse arbeidsmigranten die wel werkzaam zijn in Nederland en loonbelasting betalen, maar die niet staan geregistreerd in de GBA. Uit cijfers van het UWV blijkt dat er in december 2008 ruim 76.000 Polen in loondienst waren. Vanwege het seizoensgebonden karakter van het werk van veel Poolse arbeidsmigranten fluctueren deze cijfers van maand tot maand. Ten slotte is er een grote groep Polen die niet in de statistieken is terug te vinden omdat ze niet legaal werken. Volgens een recente schatting zijn er inclusief deze ongeregistreerde werknemers, in totaal zo'n 150.000 Polen in Nederland (Korf, 2009). Mannelijke werknemers zijn met 57 procent in de meerderheid. Verder zijn de Poolse arbeidsmigranten relatief jong: de meeste van hen zijn twintigers (58 procent) of dertigers (25 procent). De gemiddelde leeftijd bedraagt zo'n dertig jaar (Weltevrede, 2009).

Arbeid

Een groot deel van de Poolse arbeidsmigranten in Nederland verricht laaggekwalificeerd werk. Meer dan tachtig procent werkt in elementaire of lagere beroepen, slechts zeven-tien procent oefent een middelbaar of hoger beroep uit. Polen staan bekend als harde werkers. Ze maken lange dagen en werkweken van zes dagen komen regelmatig voor. De meeste Polen zijn bereid lagere lonen te accepteren dan hun Nederlandse collega's. Uit onderzoek van Risbo (2009) blijkt dat MOE-landers gemiddeld 9,70 euro bruto per uur verdienen. Het inkomen van de Poolse arbeidsmigranten was gemiddeld 1.780 euro bruto per maand (Weltevrede et al., 2009). Korf (2009) stelt echter dat de lage lonen momenteel op de tocht staan. Door vakbonden wordt druk uitgeoefend op werkgevers en de

zelfstandigen verhogen hun tarieven richting die van Nederlandse collega's. Tegelijkertijd staan er nieuwe arbeiders uit Hongarije, Tsjechië en naar verwachting ook uit Roemenie en Bulgarije in de rij om de plek van de Polen in te nemen. Als zij in de toekomst het ongeschoolde werk van de Polen overnemen, stromen de relatief hoogopgeleide Polen wellicht door naar beter gekwalificeerde banen. Uit tabel 2.2 valt af te lezen dat Polen in vergelijking met andere allochtonen in Nederland relatief hoog opgeleid zijn. Bijna een kwart van de Poolse arbeidsmigranten heeft hoger beroeps- of wetenschappelijk onderwijs gevolgd. Daarmee ligt het gemiddelde opleidingsniveau van Poolse arbeidsmigranten zelfs hoger dan het Nederlandse gemiddelde. Veel Poolse arbeidsmigranten zijn op dit moment dus overgekwalificeerd voor het type arbeid dat ze verrichten.

Tabel 2.2: Opleidingsniveau uitgesplitst naar bevolkingsgroep

	Basisonderwijs	Vmbo	Havo/vwo/ mbo	Hbo/wo
Polen	8,5%	20,5%	47,0%	24,0%
Marokko	41,1%	26,8%	24,6%	7,4%
Turkije	39,4%	27,5%	26,8%	6,3%
Suriname	16,9%	29,3%	38,6%	15,1%
Ned. Antillen	16,5%	28,2%	39,8%	15,5%
Overig niet-westers allochtoon	20,8%	22,9%	35,9%	20,4%
Autochtoon	8,8%	25,4%	41,9%	24,0%

Bron: CBS (EBB 2000-2006), bewerking door De Boom et al. (2008)

Het merendeel van de Poolse arbeidsmigranten is werkzaam in de land- en tuinbouw (54 procent). Maar ze zijn ook in andere sectoren actief. Zo werkt zeventien procent in de industrie, negen procent in de bouw, zeven procent in vervoer en opslag, zes procent in de zakelijke en financiële dienstverlening en zeven procent in de overige sectoren. Het heersende beeld dat Polen slechts seizoensarbeid verrichten, verdient bijstelling. Polen voorzien tegenwoordig ook in de vraag naar geschoolde vakkrachten, zoals lassers, stukadoors, rietdekkers, bankwerkers en scheepstimmermannen. Ook heeft een groeiend aantal Polen een eigen bedrijf. Het aantal startende Poolse ondernemers dat is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel steeg explosief van 190 in 2003 naar 3.347 in 2007. Dit zijn voornamelijk zzp'ers (zelfstandigen zonder personeel) die een bedrijf in de bouwsector hebben (Korf, 2009).

Wonen

De meeste Polen die zich in Nederland gevestigd hebben, wonen in de steden Den Haag, Amsterdam en Rotterdam. Daarnaast wonen er veel Polen in Noord-Brabant en Limburg en in de tuinbouwgebieden van Nederland zoals het Westland, de Bollenstreek bij Hillegom en Lisse, de omgeving Aalsmeer en de Streek (gebied rond Enkhuizen). Naast een (vaak tijdelijke) woning in Nederland heeft het merendeel van de Polen ook nog een woonadres in Polen waar zij regelmatig naar terugkeren (Corpeleijn, 2009). Poolse migranten die naar Nederland komen met behulp van een uitzendbureau, krijgen door het betreffende uitzendbureau vaak een woning toegewezen. Dit gebeurt vooral in de landbouwgebieden van Nederland. Daar beschikken uitzendbureaus vaak over grootschalige woonruimtes, zoals oude kloosters, voormalige asielzoekerscentra, pensions, chalets op campings of omgebouwde schuren bij de boer op het erf. Uitzendbureau Otto Workforce biedt aan ongeveer duizend werknemers zelfs woonruimte aan op een voormalige Britse luchtmachtbasis in het Duitse Weeze (Saraber, 2009). Ook komt het regelmatig voor dat vijf of zes Polen in een particuliere eengezinswoning worden gevestigd.

Veel gemeenten hebben in toenemende mate te maken met een gebrek aan huisvesting voor tijdelijke arbeidsmigranten. Omdat de meeste Polen tijdelijk in Nederland verblijven, is het voor gemeenten moeilijk om passende huisvesting aan te bieden. Gemeenten met werknemers uit Polen ondervinden voornamelijk problemen door een kwantitatief tekort aan huisvesting, waardoor ook overlast en onveilige situaties kunnen ontstaan (Van den Berg et al., 2008). Gemeenten zijn over het algemeen blij dat uitzendbureaus ook voor onderdak zorgen, omdat dit het huisvestingsprobleem voor een deel oplost. Maar het leidt ook tot onduidelijkheid wie nu verantwoordelijk is voor het aanbieden van tijdelijke huisvesting aan arbeidsmigranten. Daarnaast plaatst het de arbeidsmigrant in een enigszins kwetsbare positie (Karczemski & Boer, 2010). Door de dubbele functie van veel uitzendbureaus als werkgever en huisbaas zijn Polen voorzichtig met het klagen over hun woning. Ze lopen de kans om in dubbel opzicht op straat te komen staan. Polen nemen dan ook vaak genoegen met de kosten van huisvesting en de levens- en arbeidsomstandigheden.

Religie

Het katholieke geloof speelt een belangrijke rol in het leven van veel Poolse arbeidsmigranten in Nederland. Het aantal Poolstalige katholieke kerkdiensten is de afgelopen jaren sterk gegroeid. Verdeeld over vier Poolse parochies verzorgen Poolstalige priesters kerkdiensten in circa veertig steden en dorpen in Nederland (Korf, 2009). De kerk vervult niet alleen een religieuze functie, maar ook een sociale. De kerk is een belangrijke ontmoetingsplaats voor Polen. Informatievoorziening en hulpverlening gericht op Polen worden dan ook vaak georganiseerd via de kerk. Niet alle Polen gaan naar de kerk. Sommigen vinden het juist prettig dat zij in Nederland kunnen ontsnappen aan de morele druk van de grotendeels traditionele Poolse katholieke kerk.

Onderwijs en taal

De beheersing van de Nederlandse taal onder Poolse arbeidsmigranten is beperkt. Er is relatief weinig animo voor taallessen. Meer dan de helft van de Polen zegt zich binnen hun werksituatie voldoende verstaanbaar te kunnen maken met wat Engels, Duits of met handen en voeten (Van den Berg et al., 2009). Het leren van de Nederlandse taal wordt daardoor als weinig urgent gezien. Bovendien maken de Polen vaak lange werkweken: veel tijd voor taallessen is er niet. Het al dan niet beheersen van de Nederlandse taal blijkt opvallend genoeg geen rol te spelen bij de inschatting van Polen op een langdurig verblijf in Nederland. Hoewel de gebrekkige taalbeheersing in de huidige situatie geen groot probleem lijkt te zijn, valt te verwachten dat dit bij langduriger verblijf en andere (meer geschoolde) werkzaamheden een belemmering zal vormen.

Overlast en criminaliteit

In de media worden Polen vaak in verband gebracht met criminaliteit, maar in criminaliteitsstatistieken scoren zij niet of nauwelijks hoger dan autochtonen (Saraber, 2009). Het aantal verdachten uit Polen ligt zelfs ver onder het aantal verdachten afkomstig uit niet-westerse landen. Ook duiken in de media regelmatig berichten op over alcoholmisbruik onder Polen. Maar ook hier blijkt uit de statistieken dat Polen tot de gemiddelde drinkers van de EU behoren. Het drankgebruik van Nederlanders ligt zelfs hoger: in 2003 bedroeg de gemiddelde consumptie zuivere alcohol onder Polen 6.7 liter per persoon en onder Nederlanders 7.8 liter per persoon (Saraber, 2009). Desondanks zijn klachten over overlast door Polen vaak gerelateerd aan alcoholgebruik. Saraber (2009) constateert een piek van incidenten rond het weekend. Het relatief grote percentage verkeersongevallen valt te verklaren doordat er in Polen tot voor kort nauwelijks gecontroleerd werd op alcoholgebruik in het verkeer en verkeersboetes nauwelijks geïnd worden. Daarnaast wordt er vaak gesproken over Poolse bendes die zich bezighouden met winkeldiefstallen, woninginbraken en autokraken. Deze rondtrekkende bendes waren vooral in de jaren negentig actief en zijn de laatste jaren door effectief optreden van de politie flink teruggedrongen. De relatief lage criminaliteitscijfers wordt door Korf (2009) in verband gebracht met het kleine aantal Poolse jongeren dat in Nederland woont. Hij stelt dat met de stijging van het aantal opgroeiende Poolse kinderen in Nederland de jeugdcriminaliteit ongetwijfeld zal toenemen. De mate waarin dit gebeurt, zal waarschijnlijk sterk afhangen van hun integratie en scholing. Zelf hebben Polen een heel ander beeld van de politie dan Nederlanders. Door het communistische verleden wordt de politie vaak in verband gebracht met corruptie, waardoor Polen minder snel bij hen aankloppen als er problemen zijn.

Teruggaan of blijven?

Polen in Nederland kunnen de band met hun vaderland makkelijker onderhouden dan veel van de eerdere generaties migranten. De meeste Poolse arbeiders beschikken nog steeds over een huis in hun thuisland en kunnen binnen een dag met de auto in Polen zijn. Korf (2009) concludeert echter dat veel Poolse migranten nauwelijks gebruik maken

van deze mogelijkheid. Wellicht heeft dit te maken met de hoge mate van tevredenheid over het verblijf in Nederland. Uiteenlopende aspecten van Nederland worden door de Polen als prettig ervaren in Nederland: vrijheid en tolerantie, architectuur en landschap, vriendelijke mensen, infrastructuur, orde en netheid. Uit recent onderzoek van Risbo (Weltevrede et al., 2009) blijkt dat een derde van de Poolse arbeidsmigranten niet weet hoe lang ze in Nederland wil blijven. Ruim een derde (38 procent) wil hier korter dan twee jaar blijven en achttien procent wil hier tussen de twee en tien jaar blijven. De resterende twaalf procent wil hier tot zijn pensioen blijven. De beslissing om in Nederland te blijven of terug te keren naar Polen wordt beïnvloed door verschillende factoren, zoals de inschrijving in de gemeentelijke basisadministratie (GBA), het hebben van kinderen en de mate waarin men de Nederlandse taal beheerst (Van den Berg et al., 2009). Verder blijkt dat naarmate Polen in hun vrije tijd meer contact hebben met autochtonen, zij geneigd zijn om langer in Nederland te blijven. Polen die Nederlands spreken, een huis in Nederland willen kopen en zich thuis voelen in Nederland onderhouden meer contact met autochtonen in hun vrije tijd (Karczemski & Boer, 2010).

Culturele verschillen

Bij het bestuderen van migratie van Polen naar Nederland is het niet onverstandig om de sociaaleconomisch en culturele verschillen tussen de twee landen mee te nemen. Ondanks de economische groei, die na de val van het communistische systeem een snelle vlucht heeft genomen, is de werkloosheid in Polen met elf procent nog altijd erg hoog (GUS, Główny Urząd Statystyczny, 2009). Daarnaast verschilt de structuur van de arbeidsmarkt in Polen met die van andere Europese landen: in Polen werkt men naar verhouding veel meer in de landbouw en veel minder in de dienstensector. Naast economische aspecten, zijn ook sociale en historische aspecten van invloed op de culturele verschillen tussen Polen en Nederland. De Tweede Wereldoorlog heeft ervoor gezorgd dat Polen een redelijk homogeen land werd. Meer dan negentig procent van de bevolking is katholiek, de helft van de Polen is praktiserend gelovig. Tegelijkertijd staat Polen bekend vanwege de lage mate van 'sociaal vertrouwen' onder de bevolking. Dit wordt vaak in verband gebracht met de communistische achtergrond van het land. Uit een Poolse survey 'Social Diagnosis' uit 2007 blijkt dat slechts elf procent van de Polen vindt dat je 'de meeste mensen over het algemeen kunt vertrouwen'. Dit percentage is een van de laagste scores op 'sociaal vertrouwen' in heel Europa. Nederland daarentegen staat bijna bovenaan als het gaat om vertrouwen in de maatschappij (Toruńczyk-Ruiz, 2008). Onderzoek van Karczemski & Boer (2010) laat zien dat Polen vooral veel contact onderhouden in Nederland met Polen die ze al vanuit het thuisland kennen. Veel minder snel zijn ze geneigd om sociale bindingen aan te gaan met 'co-ethnics'. De combinatie van een relatief slechte economische situatie, etnische homogeniteit, een sterke invloed van religie en een laag sociaal vertrouwen, liggen aan de basis van veel fundamentele verschillen tussen de Nederlandse en Poolse cultuur.

3 Over Polen: Horst aan de Maas

In dit hoofdstuk brengen we in beeld hoe de Poolse arbeidsmigranten zich vandaag de dag manifesteren in het landelijk gebied. Daarbij richten we het vizier in eerste instantie op de Noord-Limburgse plattelandsgemeente Horst aan de Maas. We brengen het beleid van deze gemeente ten aanzien van Poolse arbeidsmigranten in kaart (3.1) en beschrijven de voorzieningenstructuur gericht op Polen (3.2). Vervolgens laten we zien hoe de aanwezigheid van Poolse arbeidsmigranten door professionals en bewoners wordt beleefd (3.3).

3.1 Achtergrond en beleidskader

De gemeente Horst aan de Maas in Noord-Limburg bestaat uit het landelijke gebied tussen de stedelijke centra Venlo en Venray en strekt zich uit van de Maas tot diep in de Peel. De relatief jonge gemeente is in 2001 ontstaan uit een fusie van de gemeenten Broekhuizen, Grubbenvorst en Horst. Begin 2010 werden daar de gemeente Sevenum en een deel van de gemeente Meerlo-Wanssum aan toegevoegd. Sinds deze laatste uitbreiding bestaat Horst aan de Maas uit zestien dorpen met in totaal ruim 40.000 inwoners. Bijna negen procent van de inwoners is van allochtone afkomst, waarbij het aantal etniciteiten oploopt tot meer dan honderd. Op 1 januari 2010 stonden in de gemeentelijke basisadministratie 339 Polen geregistreerd. Verder heeft de gemeente 281 Duitsers geregistreerd, waarvan een aanzienlijk deel waarschijnlijk bestaat uit Polen met een Duits paspoort. Het werkelijke aantal Polen dat woont en werkt in Horst aan de Maas ligt echter vele malen hoger, want het overgrote deel van de seizoensarbeiders is niet geregistreerd. Zo zou alleen al het kleine dorp Meterik onderdak bieden aan circa driehonderd Poolse werknemers.

Qua oppervlakte is Horst aan de Maas de grootste gemeente van Limburg. Het dorp Horst vormt met 12.000 inwoners de belangrijkste kern van de gemeente. Het dorp America staat bekend om twee grote bungalowparken en is de thuisbasis van de band Rowwen Hèze. Ook Lottum geniet vanwege haar rozen nationale bekendheid. De land- en tuinbouw vormt van oudsher de belangrijkste economische motor. Na het Westland is Noord-Limburg het grootste tuinbouwgebied van Nederland en Horst aan de Maas herbergt zelfs het grootste glastuinbouwgebied van Europa. De regio biedt vooral asperges, champignons, blauwe bessen en rozen. Op de gemeentelijke website is te lezen dat Horst aan de Maas 'het Wageningen van het zuiden' wordt genoemd, vanwege de aanwezigheid van kennis- en onderwijsinstellingen op het gebied van land- en tuinbouw. Voorbeelden zijn het agrarische samenwerkingsverband KnowHouse voor het stimuleren

van innovatie in de regio en de agrarische opleidingscentra Citaverde en PTC+. Om de land- en tuinbouw in de gemeente en de regio verder te versterken, maakt Horst aan de Maas deel uit van een samenwerkingsverband van vijf gemeenten dat Noord-Limburg economisch beter op de kaart wil zetten. Ook het toerisme is goed ontwikkeld: de gemeente Horst staat jaarlijks garant voor anderhalf miljoen hotelovernachtingen.

Vanwege de lange geschiedenis van land- en tuinbouw in Horst aan de Maas en omgeving werken er al decennia lang arbeidsmigranten in de regio om de grote vraag naar laag- geschoolde arbeid op te vangen. Eerder kwamen arbeidsmigranten uit onder meer Ierland en Italië naar Noord-Limburg, begin jaren negentig kwamen daar Poolse arbeidsmigranten bij. De meesten waren afkomstig uit Silesië en beschikten al sinds eind jaren tachtig over een Duits paspoort. Zij woonden en werkten al in de buurt van de Nederlandse grens en besloten vanwege de grotere vraag naar arbeidskrachten en de hogere salarissen in Nederland te gaan werken. Bovendien spelen in Nederland geen historisch gewortelde culturele spanningen, zoals in Duitsland. De Polen vormen daardoor in Horst aan de Maas inmiddels een vertrouwde groep in het straatbeeld.

Beleid ten aanzien van arbeidsmigranten

De gemeente Horst aan de Maas ontwikkelt sinds enkele jaren specifiek beleid gericht op MOE-landers – in de praktijk hoofdzakelijk Poolse arbeidsmigranten. Eind 2006 begon de gemeente met het in kaart brengen van de problemen. Huisvesting was een van de eerste speerpunten. Hoewel de huisvesting van arbeidsmigranten sinds 2002 onderdeel is van diverse provinciale en gemeentelijke beleidsnotities, bleek er juist op dit gebied veel mis te zijn. In de dagelijkse praktijk werden veel arbeidsmigranten gehuisvest zonder aandacht voor ruimtelijke kwaliteit, veiligheid en draagvlak in de samenleving. Regelmatig werden schrijnende gevallen aangetroffen van Polen die in bedompte schuren en stallen waren gehuisvest. Het beleid was aanvankelijk gebaseerd op een seizoensgebonden, tijdelijke aanwezigheid van arbeidsmigranten. Maar gaandeweg bleken deze groepen steeds vaker structureel aanwezig. De gemeente Horst aan de Maas constateerde in de tweede helft van 2007 dat een nadere uitwerking van het huisvestingsbeleid noodzakelijk was. In 2008 werd daarom *de Beleidsnotitie Huisvesting Arbeidsmigranten* geactualiseerd. Per woonvorm werd vastgesteld aan welke eisen deze moet voldoen, zoals het aantal vierkante meters, het dagelijkse beheer van het gebouw, een communicatieprotocol en een veiligheidsprotocol en worden door het team handhaving (een regionale dienst) gecontroleerd. Naast een ruimtelijk beleid voor huisvesting, stelde de gemeente Horst aan de Maas zich in 2008 ten doel om het arbeidsmigrantenvraagstuk breder in te bedden in het gemeentelijk beleid. Met de *Startnotitie Arbeidsmigranten* is in 2008 een integrale aanpak voorgesteld. Hierin worden niet alleen doelstellingen met betrekking tot huisvesting verwoord, maar ook burgerzaken, welzijn en imago van de MOE-landers. De belangrijkste doelstelling van burgerzaken is het verkrijgen van inzicht in het aantal arbeidsmigranten in de gemeente. Speerpunt op het gebied van welzijn is het voorberei-

den van scholen op de eventuele komst van Poolse kinderen, het geven van informatie en advies aan arbeidsmigranten en het bieden van mogelijkheden tot ontspanning. En om het imago van buitenlandse werknemers te verbeteren streeft de gemeente naar goede communicatie met werkgevers en directe contact met de doelgroep. Zo werd recentelijk een Poolse raad opgericht waarin Polen zitting hebben om eventuele problemen bespreekbaar te maken.

3.2 Sociale infrastructuur voor Polen

Doordat arbeidsmigratie vanuit Polen in Horst een relatief lange geschiedenis kent – in tegenstelling tot de rest van Nederland kwam de instroom hier al ruim voor 2004 op gang – is de aanwezigheid van Poolse arbeidsmigranten inmiddels goed zichtbaar in het dagelijks leven. In de loop der jaren heeft zich een sociale infrastructuur ontwikkeld rondom de Poolse arbeidsmigranten. Zo zorgde de komst van Polen voor een opleving van de katholieke kerk in Limburg: het Bisdom Roermond kreeg er een Poolse parochie bij. In Meterik is een Poolse winkel te vinden en in discotheek 'Shuffle' is het op vrijdagavond Polenavond. Hieronder beschrijven we kort de belangrijkste organisaties die dienstverlening bieden aan Poolse arbeidsmigranten.

Stichting Arka

Stichting Arka is in 2006 in het leven geroepen vanwege de steeds groter wordende groep Poolse werknemers. In de eerste plaats heeft de stichting tot doel om een aanbod van sociaal-culturele activiteiten voor Poolse werknemers in de regio te bevorderen. In de tweede plaats draagt ze bij aan de netwerkstructuren tussen de Poolse gemeenschap en de Nederlandse samenleving. Tot slot tracht ze sociaal-culturele verbindingen tot stand te brengen tussen Polen en de Nederlandse samenleving. In samenwerking met de Poolse parochie is een werkgroep geformeerd die voornamelijk bestaat uit goed geïntegreerde Poolse inwoners uit de regio. Zij zijn zowel goed bekend met de Poolse taal en cultuur als met de Nederlandse en kunnen hierdoor verbindingen leggen. De werkgroep wordt ondersteund door een sociaal-cultureel werker van welzijnsorganisatie Synthese. En ook de Poolse pastoor heeft een belangrijke inbreng, want binnen de Poolse gemeenschap heeft de kerk niet alleen een religieuze maar ook een belangrijke sociale functie als ontmoetingsplek. Wekelijks organiseert Stichting Arka een ontmoetingsavond na de mis in Meterik in het gemeenschapshuis. Gemiddeld maken daar 75 tot 100 personen gebruik van. Verder organiseert de stichting festiviteiten zoals de kerstviering en carnavalsactiviteiten.

International Service Shop

Op initiatief van de bewoners van Meterik en de gemeente Horst aan de Maas werd het idee geboren voor een Poolse servicewinkel. In de servicewinkel, gevestigd in het voormalige kantoor van de Rabobank, kunnen Poolse werknemers terecht voor sociale en maatschappelijke vraagstukken, worden Poolse producten verkocht en er is een inter-

netvoorziening. De drijvende kracht is Krystyna Gorska, een Poolse dame die ruim dertig jaar geleden in Nederland kwam wonen. Als vrijwilliger bij de Poolse parochie vervulde zij al langere tijd de functie van lokale vraagbaak. Inmiddels is Gorska een begrip in Horst aan de Maas. Ze helpt Polen met hun inschrijving bij de gemeente en het invullen van formulieren, ze bemiddelt met werkgevers en geeft toegang tot allerlei informatie. Haar betrokkenheid gaat zelfs zo ver dat zij als tolk regelmatig assisteert bij bevallingen. In de servicewinkel worden taallessen aangeboden en een juridisch raadsman is beschikbaar voor juridische problemen. In samenwerking met Stichting Arka worden regelmatig informatieavonden georganiseerd, bijvoorbeeld door FNV bondgenoten of ABU, en er wordt voorlichting gegeven over zorgverzekeringen en de arboregelgeving. Opvallend aan de International Service Shop is dat het aanbod gratis is. Soortgelijke voorzieningen zijn elders in Nederland wel te vinden, maar daar moet vrijwel altijd betaald worden voor de diensten.

Wonen Limburg en Wonen Horst

Sinds enkele jaren vormt de huisvesting van Polen voor woningcorporatie Wonen Limburg een groeiend aandachtspunt. Vanwege de toenemende vraag naar meer hoogwaardige en structurele vormen van huisvesting – zowel tijdelijk als permanent – is er in de regio een bijzondere aanpak nodig. Daarom worden de MOE-landers als doelgroep meegenomen in de meerjarenstrategie van de corporatie. Om de huisvesting van Polen te verbeteren, heeft de corporatie een coördinator arbeidsmigranten aangesteld. Hij houdt zich onder meer bezig met het in kaart brengen van problemen en behoeften van arbeidsmigranten en het ontwikkelen van nieuwe tijdelijke woonconcepten voor arbeidsmigranten. Wonen Limburg gaat ervan uit dat circa vijftien procent van de Poolse arbeidsmigranten zich permanent wil vestigen en dat vijfentwintig procent minstens tien jaar in Nederland wil blijven. Van hen is een deel geïnteresseerd in het kopen van een woning, maar hun vaak tijdelijke arbeidscontracten vormen een belemmering bij het krijgen van een hypotheek. De corporatie onderzoekt daarom ook de mogelijkheden van het aanbieden van koopwoningen aan Poolse arbeidsmigranten. Wonen Limburg reserveert een beperkt gedeelte van haar woningvoorraad voor arbeidsmigranten. Zo worden in het complex De Hoge Horst circa twintig woningen verhuurd aan Poolse werknemers die in dienst zijn bij uitzendbureau Sun-Power. Wonen Horst, de lokale vestiging van Wonen Limburg, houdt spreekuren voor Poolse arbeidsmigranten, waar ze onder begeleiding van een tolk terecht kunnen met vragen over huisvesting. Daarnaast stelt Wonen Limburg zich tot doel om Polen meer te betrekken bij de lokale samenleving. In samenwerking met uitzendorganisatie Sun-Power biedt de corporatie bijvoorbeeld taallessen aan. Ook nam Wonen Limburg het initiatief voor de Polen Integratiedag op 5 september 2009 in Horst.

Uitzendbureaus

In Noord-Limburg zijn enkele grote uitzendorganisaties gevestigd die zich voornamelijk richten op Poolse werknemers, zoals Sun-Power, Otto Workforce en AB-Uitzendgroep.

Het werknemersbestand van deze uitzendorganisaties bestaat grotendeels uit Poolse arbeidsmigranten. Veel uitzendorganisaties beschikken over diverse kantoren in Polen om werknemers te werven voor de Nederlandse arbeidsmarkt. De uitzendorganisatie verzorgt vervolgens het transport naar Nederland en de huisvesting. Bij aankomst in Nederland worden de werknemers opgevangen door een Poolse medewerker die alle formaliteiten afhandelt en hen begeleidt bij het afsluiten van de verplichte ziektekostenverzekering en het openen van een Nederlandse bankrekening. Ook het vervoer van en naar de werkplek wordt door de uitzendorganisatie geregeld.

3.3 Werk, wonen, onderwijs en integratie

Werk

Door schaalvergroting en toegenomen concurrentie in de land- en tuinbouw is de vraag naar arbeidskrachten voor laaggekwalificeerde arbeid sinds de jaren negentig sterk toegenomen in de regio Horst aan de Maas. Nederlandse werknemers bleken steeds moeilijker te vinden voor het productiewerk. Begin jaren negentig kwamen de eerste Poolse arbeiders naar Horst en omgeving. Zij kwamen hier vaak illegaal en werkten met name als seizoenarbeiders. Inmiddels beschikken vrijwel alle Poolse arbeiders over een werkvergunning en groeit het aantal Polen dat het hele jaar door werkzaam is. Er vond een verschuiving plaats van korte, tijdelijke arbeidsperiodes naar meer structurele vormen van tijdelijke arbeid. Het overgrote deel van Poolse arbeidsmigranten in de omgeving Horst is werkzaam in de land- en tuinbouw. Ze steken asperges, plukken aardbeien, verpakken tomaten, telen rozen of verrichten andere vergelijkbare handenarbeid. Een klein deel van de Polen in Horst aan de Maas werkt in andere sectoren zoals de bouw en transportlogistiek.

Poolse werknemers maken lange werkdagen en staan bekend als harde werkers. Uitzendbureau Otto Workforce adverteert zelfs op haar website dat ze Poolse werknemers biedt met een extreem laag ziekteverzuim en een productiviteit die 34 procent hoger is dan hun Nederlandse collega's. Die goede werkmentaliteit is niet alleen bekend bij uitzendbureaus en werkgevers, maar ook bij de meeste bewoners. Een 26-jarige student uit Horst vertelt: 'Ik vind het prima dat ze hier zijn: ze werken dag en nacht en doen het werk dat Nederlanders niet willen doen'. Een bewoner die zelf dagelijks met Polen werkt zegt: 'Het zijn goeie jongens, ze werken hard en ik kan prima met ze samenwerken'. Het merendeel van de bewoners is van mening dat arbeidsmigranten noodzakelijk zijn voor de agrarische sector en zijn dan ook overwegend positief over hun aanwezigheid in Horst aan de Maas. Enkele bewoners hebben gemengde gevoelens over de Poolse arbeidskrachten. Een 53-jarige vrouw vertelt hoe ze haar baan bij een tuinbouwbedrijf kwijtraakte toen het bedrijf een doorstart maakte met uitsluitend Poolse werknemers. Haar dochter van 27 vertelt: 'Het is dubbel, aan de ene kant doen zij het werk dat wij niet willen doen, aan de andere kant kun je daar als Nederlander nooit mee concurreren'. Volgens twee bewoners

speelt de concurrentie sterker in de bouw en in de transportsector. Daar is minder sprake van een tekort aan Nederlandse werknemers en concurreren de Polen vooral met hun lagere tarieven, menen zij.

De economische crisis lijkt geen directe gevolgen te hebben voor de vraag naar Poolse arbeidskrachten. Wel zijn er aanwijzingen dat sommige bedrijven de marges opzoeken van wat toelaatbaar is. De arbeidsomstandigheden van Poolse werknemers kunnen hierdoor in het gedrang raken. De directeur van Sun-Power vertelt: 'Als laatste redmiddel kiezen sommige tuinders voor malafide uitzendbureaus om de kosten te drukken. Ze denken: als ik gepakt word, dan is dat maar zo, anders ga ik toch ook over de kop'. De voorzitter van Stichting Arka ontvangt regelmatig klachten over de arbeidsomstandigheden: 'We horen bijvoorbeeld veel klachten over een groot champignonbedrijf. De werknemers worden daar betaald per kilo en niet per uur. Als ze het goed doen, kunnen ze daar een aardig salaris aan overhouden, maar vooral voor werknemers die net beginnen is dat best moeilijk. Het schijnt iets te zijn waar je echt bedreven in moet raken, dus in het begin levert het voor sommigen weinig op. En als de productiviteit tegen blijkt te vallen, kunnen ze op de eerste bus naar huis'. Stichting Arka brengt werknemers met dergelijke klachten in contact met de vakbond die speciale voorlichtingsavonden voor Polen organiseert en bemiddelt bij arbeidsgeschillen.

De meeste bewoners en professionals zijn van mening dat Polen in de toekomst nodig blijven als arbeidsmigranten. De verwachting is dat met de vergrijzing de vraag naar goedkope arbeidskrachten zal blijven groeien. Wel denken sommigen dat de Polen op termijn vervangen zullen worden door Bulgaren en Roemenen die minder veeleisend en goedkoper zijn. 'Polen worden nu soms al te duur', vertelt de voorzitter van de dorpsraad in Meterik. Bovendien zijn zij zich door de goede informatievoorziening in Horst aan de Maas goed bewust van hun rechten. Hoewel er duidelijke regels zijn over minimumlonen en andere arbeidsvoorwaarden stelt hij dat 'op papier' alles formeel is te regelen, maar in de praktijk kan worden omzeild. Hiermee suggereert hij dat nieuwe groepen arbeidsmigranten wellicht akkoord gaan met minder gunstige arbeidsvoorwaarden.

Wonen

Toen de eerste Polen in de jaren negentig naar Nederland kwamen, woonden zij vaak onder slechte omstandigheden. Polen die in de bossen in tenten sliepen of bij werkgevers op het erf in primitieve accommodaties, waren geen uitzondering. Dankzij de verscherpte huisvestingsregels zijn de meeste Polen nu gehuisvest in tijdelijke, relatief eenvoudige accommodaties. Meestal zorgt het uitzendbureau of de werkgever voor een woning. Ook vinden Polen woonruimte via vrienden, kennissen of de woningcorporatie. Uitzendbureau Sun-Power heeft een breed arsenaal aan woningen om al haar werknemers te huisvesten: een gedeelde kamer in een pension ook wel 'Polenhotel' genoemd, een woonhuis, een caravan of chalet op de camping of bij de werkgever op het erf. Onder bewoners heerst

de mening dat de verantwoordelijkheid voor huisvesting en handhaving in de eerste plaats ligt bij het uitzendbureau of de werkgevers. 'Om overlast te voorkomen, is het nodig dat werkgevers hun eigen Polen in de gaten houden', stelt een bezoeker aan de Poolse Integratiedag op 5 september 2009. De functie van zowel werkgever als huurbaas laat zich echter niet altijd makkelijk combineren, vertelt commercieel directeur van Sun-Power: 'De dubbelrol van huurbaas en werkgever is soms lastig. Als iemand er thuis een bende van maakt en zich niet aan de regels houdt, wil je hem uit huis plaatsen, maar tegelijkertijd kan zo iemand een hele goede werknemer zijn. Wat doe je dan?'.

De meeste Poolse arbeidsmigranten wonen geconcentreerd bij elkaar, buiten de dorpskernen. Bewoners hebben weinig klachten over hun Poolse bureaus. Een ouder echtpaar dat jarenlang naast Polen woonde, vertelt: 'Ze werkten altijd, dus daar merkte je niks van'. Toch stuiten plannen voor grootschalige huisvesting van Polen in of nabij dorpen op weerstand. Zo leidde de plannen voor een 'polencampus' in Griendtsveen tot grote onrust omdat er meer Polen zouden komen dan het aantal huidige bewoners van het dorp. Maar ook grote aantallen 'kleine groepjes Polen' die verspreid in een dorp wonen kunnen voor onrust zorgen. De voorzitter van de dorpsraad in Meterik, waar ongeveer driehonderd Polen wonen op een dorpsbevolking van 1.500 inwoners, legt uit: 'De verhoudingen zijn nu nog oké, maar er moeten eigenlijk niet meer Polen komen, anders zijn er teveel in een klein dorp'.

Huisvesting is zorg nummer één voor de toekomst. Verschillende respondenten menen dat er onvoldoende woningen beschikbaar zijn voor het toenemend aantal arbeidsmigranten. Bij andere respondenten heerst vooral twijfel over de kwaliteit van de woningen. Krystina Gorska van de Poolse servicewinkel merkt op dat er nog steeds schrijnende gevallen zijn. Zo is het verhaal bekend van drie Polen die in hun auto slapen omdat ze van team handhaving niet meer op de zolder van hun werkgever mogen overnachten. Volgens een bewoonster uit America nemen Polen genoeg met weinig om zoveel mogelijk geld over te houden. Tegelijkertijd zien bewoners ook Polen in hun dorp neerstrijken die hier permanent willen blijven en geen genoeg (meer) nemen met primitieve woningen. 'Ze settelen zich meer, hier in Horst hebben ze een aantal woningen gehuurd, ze hebben kinderen die naar school gaan. Dat doen ze echt niet als ze alleen aardbeien plukken. Het zijn de ijverige mensen die zich hier gaan settelen, en niet de snapgraaiers'.

Wonen Limburg onderschrijft het gebrek aan hoogwaardige woonvoorzieningen. De corporatie verhuurt op dit moment aan circa 150 Poolse gezinnen, maar kan lang niet voorzien in de grote vraag naar woningen. Wonen Limburg werkt met wachtlijsten op basis van inschrijfduur, maar een wachttijd van een jaar is te lang voor een groeiend aantal Polen dat via de corporatie een betere woning hoopt te vinden. Daarom heeft de corporatie een deel van haar woningbestand speciaal gereserveerd voor Poolse werknemers en onderzoekt ze de mogelijkheden van tijdelijke woonconcepten. Het (tijdelijk)

accommoderen van arbeidsmigranten wordt niet door iedere gemeente even enthousiast ontvangen. Veel buurgemeenten kijken afwachtend naar Horst aan de Maas. Volgens Wonen Limburg overheerst de opvatting dat huisvesting de verantwoordelijkheid is van werkgevers en uitzendbureaus en niet van lokale overheden. Politiek blijkt de huisvesting van Polen een gevoelig onderwerp, want Polen zijn niet altijd populair bij de achterban. 'Hoe leg je uit aan bewoners die op de wachtlijst staan dat een Pool zonder wachttijd een tijdelijke woning krijgt aangeboden? Sommige gemeenten branden er liever niet hun vingers aan', vertelt de coördinator arbeidsmigranten van Wonen Limburg. 'Het gevaar is dat werkgevers hun huisvestingsprobleem naar eigen goeddunken oplossen, waardoor de leefbaarheid van zowel Poolse als Nederlandse bewoners onder druk komt te staan'.

Onderwijs

De eerste migranten die naar Noord-Limburg trokken, lieten vrouw en kinderen veelal thuis in Polen. Tegenwoordig zijn er steeds meer Polen die met het hele gezin naar Horst aan de Maas migreren of er een gezin stichten. Dit blijkt onder meer uit het toenemend aantal kinderen dat naar school gaat in Horst aan de Maas. Uit onze inventarisatie blijkt dat op de veertien basisscholen van de gemeente Horst (voor de fusie in januari 2010) tien Poolse leerlingen in de schoolbanken zitten. Het aantal varieert van één tot zes leerlingen per school. Deze scholen maken geen gebruik van de extra gelden die het ministerie van OCW beschikbaar stelt voor taalondersteuning voor allochtone leerlingen. Een basisschool in Venray, met relatief veel niet-westerse allochtone kinderen, zag de afgelopen twee jaar het aantal Poolse leerlingen snel toenemen. Van de bijna driehonderd leerlingen zijn er circa vijftientig van Poolse afkomst. De speciale bijschoolklas voor beheersing van de Nederlandse taal, waar de school subsidie voor krijgt vanwege het hoge aantal allochtone kinderen, trekt veel Poolse kinderen aan. De Poolse kinderen doen het sociaal gezien op de meeste scholen goed. Ze hebben goede contacten met leeftijdsgenoten, vertellen woordvoerders van de scholen. Ook worden de Poolse kinderen over het algemeen als ijverige en leergierige kinderen aangemerkt. Maar er zijn ook problemen. De beheersing van de Nederlandse taal vormt voor veel kinderen een belemmering. De Poolse kinderen hebben veelal taalproblemen op school omdat hun ouders de Nederlandse taal niet of nauwelijks beheersen. De communicatie met andere kinderen kan daardoor moeizaam zijn. Vooral als grotere groepen Poolse kinderen op een school terechtkomen, trekken ze naar elkaar toe. Wanneer de meesten ook nog bij elkaar in de buurt wonen, is er ook buiten schooltijd geen noodzaak om contact te maken met andere kinderen en de taal te leren. Een medewerker van een gemengde basisschool in Venray zegt daarover: 'Op een witte school zouden ze misschien snel Nederlands leren spreken, maar hier zitten ze tussen andere leerlingen die de taal niet zo goed spreken'. Er doemen nog andere problemen op rondom deze Poolse leerlingen: ze worden soms gepest en buitengesloten. Turkse en Marokkaanse kinderen beschuldigden hen dat de Polen 'hun banen inpikken'. 'We merkten dat die Poolse kinderen dit vaak lijdzaam over zich heen lieten komen. En kwamen erachter dat ze zich van hun ouders niet mochten verdedigen. Poolse ouders

REPORTAGE

- Honderd politiemensen van Limburg-Noord hebben tot dusver de 'cultuurtraining Polen' gevolgd. Onder hen dévriende van de agenten op straat die het meest met Polen in aanraking komen.
- De training wordt verzorgd door de Poolse Iwona

Schenk, die in Tegelen een advies- en vertaalbureau runt. Ze geeft dit soort trainingen ook voor bedrijven.

- In Noord- en Midden-Limburg verblijven naar schatting in het hoogseizoen 20.000 Polen.

In Polen mag je niks drinken als je rijdt

Officieel mag je in Polen geen druppel alcohol drinken als je rijdt. Desondanks is met drank op achter het stuur kruijen er sociaal helemaal geaccepteerd. Met gerichte acties zoals een speciale flyer in het Pools probeert de politie duidelijk te maken dat drinken en rijden hier taboe is. In Polen zijn officieel 800.000 alcoholverslaafden; in werkelijkheid zijn dat er veel meer.

Hoe benader je een Pool?

Om arbeiders uit het voormalige Oostblok beter te begrijpen heeft de politie Limburg-Noord het Oost-Europeaan project opgezet. Onderdeel daarvan is een 'cultuurtraining Polen'. Verslag van een sessie.

door **Gertie Driessen**

Polen in Nederland? Waar denkt u dan aan? Cursusleider Iwona Schenk heeft de vraag nog niet gesteld, of de antwoorden komen los. Harde werkers, drank, huisvuist, criminaliteit, taalprobleem. Je kunt moeilijk contact met ze krijgen, vat een agent in één zin met een reden van het Oost-Europeaan project samen. „Als je bij ze binnenkomt, krijg je antwoord op je vragen, maar dat is het dan ook. Geen koffie of zo, zoals bij Nederlanders.“ Iwona legt uit dat vrouwen jegens autoriteiten gezien het communistisch verleden in de aard van het Poolse volk zit. Daarom reageert een aangehouden Pool ook onderdwing, maar passief. „Hij is bang voor de politie. Een hulpverlenende rol heeft de politie in zijn eigen land nauwelijks.“ Daarmee is het ook geen goed idee om Poolse agenten naar deze regio te halen in het kader van de samenwerking die er inmiddels wel is. „De politie is in Polen staatsvijand nummer één“, zegt Tiny Verhaegh van het politiedistrict Venray, dat het Oost-Europeaan project heeft opgezet. Volgens haar vindt de Poolse politie de aanpak van de Neder-

Polen nemen het niet zo nauw met de regels. Dat ondervindt de politie ook geregeld, zoals hier bij een controle op illegaal kamperen.

foto **Archiefoto Lé Giesen**

landse collega's te soft. Dat geldt ook voor de Polen zelf, die gewend zijn aan de autoritaire houding van de sterke arm in eigen land. Grote vraag: hoe speel je daar dan in Nederland op in? Je kunt als agent toch moeilijk Oost-Europeaan harder aanpakken dan landgenoten. Het devies: vooral duidelijk zijn. Dan kun je best op de Nederlandse manier je werk doen, zonder je meteen als een boeman te gedra-

gen. Eén van de deelnemers ziet een parallel met de Marokkaanse en Turkse jeugd. „Die wordt thuis ook streng opgevoed en lacht daarom vaak om de aanpak van de politie.“ Juist om situaties zoals met de gastarbeiders uit islamitische landen te voorkomen, verdiept de politie zich in Oost-Europa. Want ook de Polen zullen zich steeds meer voorgevoel hier vestigen. Chef-basis-eenheid Horst Jack Phillipsen: „Als

we weten hoe we moeten aansluiten bij hun leefwereld, kunnen we straks voor de tweede generatie Polen de politiemann zijn die we ook voor de Nederlanders zijn. Bij de Marokkanen en Turken waren we

er te laat bij. We leverden de jongere bij wijze van spreken thuis af en luisterden alleen aan de deur of hij op 'n nodemeter kreeg.“ Een groot probleem onder Polen is alcoholgebruik in het verkeer. Ter-

wij volgens cijfers van het district Venray kleine criminaliteit (winkel-diefstal, auto- en woninginkraak) de laatste jaren afneemt. Blijft rijden onder invloed onverminderd hoog scoren. Iwona heeft daar diverse verklaringen voor. De Polen hebben van nature een Bourgondische inslag en maken overal een feestje van. Tel daarbij op dat de meesten geen al te makkelijk leven hebben en drank in Polen dankzij eigen smokkeliers altijd goedkoop voorradig was. Bovendien hebben Polen lak aan regels. Dat heeft ook weer te maken met het communisme, weet Iwona. „Volgens dat gedachtegoed is alles van iedereen. Dus voelt niemand zich ergens verantwoordelijk voor.“ Het gevaar van drank in het verkeer wordt trouwens groter naarmate de Polen over betere auto's beschikken. „Ze rijden vaak als gekken omdat de wegen hier ook nog eens beter zijn dan ze gewend waren.“ Dankzij die betere auto die ze dankzij hun werk in Nederland kunnen kopen, heeft de politie in eigen land vaak het nakijken. „Het wagenpark van de Poolse politie is slecht. De kans is redelijk groot dat je de dans ontspringt als je gas geeft.“ De training maakt de agenten heel wat wijzer over de beweegredenen achter het gedrag van de Polen. Maar het is maar één onderdeel van het project, dat al veel langer loopt. Doel: verbeteren van de informatiepositie van de politie zodat ze efficiënter te werk kan gaan bij hulpverlening, handhaving en opsporing als het om Oost-Europeaan gaat. Daartoe zijn zowel binnen het politie-apparaat zelf als extern netwerken opgezet. Met Poolse autoriteiten, uitzendorganisaties, campingsgenoten en zelfs met de Poolse priester in Meterik. Die schijnt te goedgevoel na elke mis de wijze woorden te spreken: gaat heen en drink niet te veel.“

Bron: De Limburger

zijn erg streng, ze vertellen hun kinderen dat ze vooral niet moeten opvallen en hard moeten werken'. Na een intensieve aanpak van de pesterijen waarbij ook de ouders betrokken werden, stopte het pesten op de school. Verder signaleren docenten dat de woonomstandigheden van sommige Poolse leerlingen een negatieve uitwerking hebben op hun schoolprestaties: 'Je hebt kinderen die de hele dag zitten te gapen. Dat is geen wonder als je weet dat ze met een groot gezin in een eenkamerwoning zitten. Ze slapen soms met vijf personen op een kamer. De kinderen worden dan wakker gehouden totdat de ouders naar bed gaan'. Een goede beheersing van de Nederlandse taal en leefbare woonomstandigheden zijn cruciale factoren voor het welzijn en de schoolprestaties van Poolse kinderen.

Overlast en criminaliteit

De politie in Horst houdt zich sinds begin jaren negentig actief bezig met Oost-Europese arbeidsmigranten. Na de val van de muur tekenden zich begin jaren negentig de eerste gevolgen af van de stroom (illegale) arbeidsmigranten die vanaf dat moment op gang kwam. Toen dit gepaard ging met toenemende criminaliteit richtte de politie Horst aan de Maas een werkgroep op rondom deze problematiek. 'Het betrof vormen van criminaliteit die we in Noord-Limburg niet kenden', vertelt een woordvoerder van Politie Horst aan de Maas. 'We zagen bijvoorbeeld dat in één straat alle auto's werden opgebroken. En een paar nachten later in een andere straat in een ander dorp'. Een van de eerste acties gaan was preventie door bewoners erop te attenderen geen waardevolle spullen in hun auto achter te laten. Ook investeerde de politie in de communicatie met Polen (zie artikel *Hoe benader je een Pool?*). Er werd een netwerk opgezet met sleutelfiguren uit Polen. Vervolgens werd een cultuurtraining gegeven aan politiemensen om de Poolse cultuur beter te begrijpen. Vragen waar men geen raad mee wist, werden voorgelegd aan een groep Polen uit de regio. Ten slotte werd contact gezocht met de Poolse (online) krant Niedziela voor het opnemen van Nederlandse politieberichten. Sindsdien is de criminaliteit onder Polen drastisch afgenomen. Recente politiecijfers laten zien dat Polen in Horst aan de Maas niet vaker betrokken zijn bij criminele activiteiten dan Nederlanders of andere allochtonen. Alleen op 'rijden onder invloed' scoren zij wat hoger. Volgens de woordvoerder zijn er wel aanwijzingen dat de criminaliteit zich, vanwege hun strenge aanpak, heeft verplaatst naar andere regio's.

Ook uitzendbureaus en werkgevers hebben een belangrijke rol in de handhaving van overlast. 'Degene die zelf Polen aan het werk hebben, houden hun eigen 'groepje' in de gaten. Zo worden ze bijna allemaal in de gaten gehouden en loopt het niet uit de hand', vertelt een lid van de dorpsraad in America. De meeste bewoners die wij spraken, gaven dan ook aan weinig last te hebben van de Polen in hun omgeving. De klachten die bewoners uiten, zijn vaak weinig ernstig en incidenteel van aard. Een bewoonster uit Horst vertelt: 'Op zaterdagavond als ze de kroeg uit komen, horen we ze altijd wel lawaai maken, maar dat is ook echt het enige'. Andere veelgehoorde uitspraken zijn: 'Ze vissen

onze vijvers leeg', of 'Ik heb wel eens een dronken Pool langs de weg gevonden'. Onder winkeliers zijn de meningen over de Polen verdeeld. Er zijn winkeliers die suggereren dat Polen 'extra in de gaten moeten worden gehouden' omdat ze wel eens 'wat meenemen'. Andere winkeliers zijn juist positief omdat ze voor goede klandizie zorgen. De politiewoordvoerder wijst erop dat een deel van de klachten over Polen berust op vooroordelen. Een 54-jarige medewerker van een opticien in Horst vertelt: 'Ik denk dat die negatieve houding van sommige dorpsbewoners niet alleen tegenover Polen is, maar tegenover alles wat zogenaamd allochtoon is'. Volgens sommige respondenten worden de Polen regelmatig negatief afgeschilderd in de media. Deze negatieve verhalen blijven soms lang de ronde doen onder de bevolking.

Integratie en sociale contacten

Voor de bewoners van Horst aan de Maas vormen de Polen een vertrouwd onderdeel van het straatbeeld. Ze zien de Polen op hun fiets naar het werk gaan en komen ze tegen op vrijdagavond in de supermarkt. De meesten zeggen hun Poolse burens gedag. Op een enkeling na hebben de bewoners geen problemen met de aanwezigheid van Poolse arbeidsmigranten. Ze hebben respect voor de werkmentaliteit van de Polen. 'Daar kunnen de Nederlanders nog wat van leren', zegt een bewoner. Bovendien lijkt de cultuur van de Polen redelijk goed in de Limburgse gemeenschap te passen, vertellen een aantal bewoners: 'Polen werken hard en ze dragen in ieder geval geen hoofddoekje'. Een ander zegt: 'Het zijn toch Europeanen, je merkt dat het qua mentaliteit gewoon aansluit bij hier'. Volgens de politiewoordvoerder heeft het wel even geduurd voordat die acceptatie op gang kwam: 'In het begin werd het minder geaccepteerd dat er zoveel Polen op vrijdagavond waren bij de supermarkten. Ze stonden dan in een groepje op de parkeerplaats, vaak werd er bier gekocht en gedronken, dat vond men niet prettig.' Ook de investeringen in beeldvorming door de gemeente dragen bij aan deze acceptatie, betoogt een gemeentelijk beleidsmedewerker. Een bewoonster vertelt bijvoorbeeld enthousiast over de Polen Integratiedag die door Wonen Limburg en de gemeente in 2009 werd georganiseerd. Sommige bewoners menen dat de tolerantie ten opzichte van Polen iets is afgenomen. Ze benadrukken dat het belangrijk is om te blijven investeren in beeldvorming en in het tot stand brengen van contact.

De wederzijdse contacten tussen Polen en Nederlanders blijven beperkt: warme sociale banden over en weer zijn zeldzaam. Op de activiteiten van Stichting Arka komt vaak een kleine groep vaste Nederlandse bezoekers af, maar het overgrote deel bestaat uit Polen. Er lijkt vooral sprake van vreedzame co-existentie tussen Poolse en Nederlandse bewoners. Nederlanders die samenwerken met Poolse werknemers vertellen dat ze op het werk wel eens praatje maken - meestal met handen en voeten. Buiten werktijd is er weinig contact. Door de lange werkweken hebben de Polen weinig tijd om deel te nemen aan het Nederlandse gemeenschapsleven, menen zij. Bovendien vormt de taal een belangrijke belemmering.

Over het gemeenschapsleven onder de Polen zelf hebben bewoners geen eenduidig beeld. Sommigen spreken van een hechte gemeenschap, anderen menen juist dat de Polen onderling geen hechte contacten hebben. Vrijwel alle bewoners zijn op de hoogte van de 'Polenavonden' in de supermarkten in Horst en de meesten weten ook dat er een Poolse parochie is en dat sommige kroegen en de discotheek regelmatig bezocht worden door Polen. Verder speelt het sociale leven van de Polen zich hoofdzakelijk buiten het gezichtsveld van de Nederlandse bewoners af. Werkgevers en uitzendbureaus hebben hier wel enig zicht op. Uit hun verhalen rijst het beeld op van onderlinge jaloezie en afgunst tussen Polen. Een werkgever vertelt dat Poolse werknemers in principe goed samenwerken, maar dat hij interne promoties heeft afgeschaft omdat dit tot onderlinge fricties leidde: 'Als de één bijvoorbeeld een hogere functie krijgt, worden de andere Poolse werknemers jaloers en spreken zij elkaar hierop aan'. Gevolg is dat de Polen die beloond worden, doordat ze bijvoorbeeld iets meer verdienen of een hogere functie krijgen, dit vaak zelf niet willen omdat de groep anders jaloers wordt en zich tegen hen keert.

Omdat de meeste Polen tijdelijk in Nederland zijn én weinig vrije tijd hebben, geven zij meestal geen prioriteit aan het leren van Nederlands. Het is zelfs gebruikelijk dat een manager of bedrijfsleider van een bedrijf met Poolse werknemers Pools leert. Een 51-jarige bewoonster meent dat die slechte taalbeheersing nadelig voor ze kan uitpakken. 'Ik kwam laatst een Poolse vrouw tegen die de weg niet wist, ze sprak geen Engels, geen Nederlands, geen Duits, ik had geen pen en papier bij me om het uit te tekenen, dan houdt het op! Die mensen raken in een sociaal isolement als ze zich niet verstaanbaar kunnen maken'. Polen die van plan zijn langer in Nederland te blijven of die kinderen op school hebben, investeren meer in sociale contacten met Nederlanders en integreren beter, vertellen verschillende bewoners. Zij wonen vaker in een woonwijk en hebben meer contact met hun burens en met leerkrachten en ouders op de school van hun kinderen. Ook gemengde relaties vormen een uitzondering op de regel. Zo worden steeds vaker Nederlandse mannen gesignaleerd met een Poolse vrouw. 'De pastoor in Meterik heeft inmiddels zo'n vijftig Pools-Nederlandse stellen in ondertrouw', vertelt de secretaris van Stichting Arka. Uit de verhalen van de professionals blijkt dat de Polen die hier langere tijd wonen en de taal goed beheersen uitstekend kunnen integreren in de samenleving. Goede voorbeelden hiervan zijn de succesvolle samenwerking van de politie met een Poolse werkgroep en de enthousiaste groep Polen die de activiteiten van Stichting Arka ondersteunt.

HOUTZON

Poolse passie op het platteland

Een groeiend aantal Limburgse mannen gaat relaties aan met Poolse vrouwen. Via een relatiebureau of via bedrijven in Limburgse dorpen, waar Poolse vrouwen werken. Over een gedragscode voor verliefde werknemers en katholieke Limburgse mannen.

Door Paul van Capelleveen

Voor Anna is de Nederlandse man de ultieme Adam. 'Poole mannen zuipen de hele dag. Ze hebben geen respect voor hun vrouw'. Als Alex door Roermond loopt, ziet hij vaak Nederlandse vrouwen die niet vrouwelijk uitzien. Geen rokjes, geen hakjes. Spijkerbroek aan, slecht verzorgd. Poolse vrouwen zijn zoveel vrouwelijker. De man komt op de eerste plaats, niet de eigen carrière."

Rijshuis in een buitenwijk van Posterholt. Achter het stenen huis staat een kleiner steen kantoortje. Alex Moonen (36), tenger, dunne haar en Poolse vriendin Anna Bloch, 24 jaar, voluitgroeit figuur. Slavische gelaats trekken. Ze rummen samen relatiebureau Amor, dat bemiddelt tussen heren en Oost-Europese dames. Het is het Europese hoofd-kantoor.

ALEX IS NIET "deze wereld gestapt voor de fast buck, zegt hij. Amor werd in 1990 opgericht door een vriend van hem. In een tijd dat het IJzeren Gordijn nog dicht was en er moetaans video's konden worden geregeld van Poolse vrouwen, die op zoek waren naar de westerse man. Alex zelf was van tafel en bed geschieden van zijn vrouw. 'Die verleidde mij op een dag dat ik lechtich was. Ja, dan houdt alles op natuurlijk'.

Alex had even genoeg van Nederlandse vrouwen en toen hij op een dag een computer aan het uitproberen was op het kantoortje van zijn vriend, zag hij een schone Poolse op het scherm voorbij schijlen. Alex kreeg de knieën, schreef hotelmanager Anna aan en trok een romantische werk lang met haar op in de Poolse havenstad Sierst.

Anna hoorde niet lang na te denken. Alex wist ook genoeg. Struikelblok: het bidom Roermond moest zijn kerkelijk huwelijk nog onthouden. Nooten een eenvoudige zaak. Maar een bruid, die er een lesbische relatie op na houdt, daar zal het bidom toch liever vanaf willen, zo denkt Alex.

Toen zijn vriend drie jaar geleden stierf, besloot hij Amor over te nemen. Het bureau is uitgegroeid tot het grootste relatiebureau in Limburg voor Poolse vrouwen in Nederland. Bij Amor staan 5000 mannen ingeschreven en leeft 16.000 Oost-Europese vrouwen, van wie 9000 Poolse zijn. Woord bij de werving gelept op het uiterlijk? Nee.

"Want op ieder polje past een deksel", zegt Alex met Hollandse tegengesteldheid. Op afkomst dan? Ook niet. Want wie weet kan een manager wel heel goed opschieten met een boerenmeisje en een studente met een hogedijter. Weet je allemaal niet. Amor voorziet in een behoefte, zo lijkt het.

DE WEBSITE SCOROT 40 miljoen hits per maand. Waakzaamheid blijft geboden. Seks werkt Amor samen met juristen. Alex, cryptisch: "Wij waarborgen ze voor dingen, die wij niet en zo om voor dingen die wij niet kunnen zien." Discretie? Ja, vrouwenhandel bijvoorbeeld. Soms stuip er in Posterholt een fenalemeester Meeuwse SLK voor de deur en stapet een "bling-bling" uit die met een kant-potand geld een Poolse vrouw wil scoren. Dan luidt het ant-woord resoluut 'nee', zegt Alex. Er zijn grenzen.

Een groeiend aantal Limburgse mannen gaat relaties aan met Poolse vrouwen. Via Amor of via bedrijven in Limburgse dorpen, waar Poolse vrouwen werken. In Metserik bijvoorbeeld. Voor de dorpbevolkers is het elke zondagavond 'Polen kijken'. Van alle kanten komen ze aangelopen, gefeest en

greden met hun auto's en bestellingen van de uitendendbureau. Vele honderden Polen komen vanuit Limburg, Babant en Duitsland naar het Pooldorp voor hun eigen Poolse man, onder leiding van pastoor Olieviers. Naal lopen ze ook nog even naar de winkel met Poolse lekkertjes. Achter de kassa zit een Poolse lokalite van Nicole Kidman, vlot opgemak en gekleed in smakvol mantelpak. Ze heeft een schriftje voor zich liggen met een Nederlandse cursus. Het zintje waar ze op studeert, luidt: 'Wat heb je een mooie blauwe ogen'.

Dit is één van de weinige keren dat je de Polen in het dorp ziet, zeggen de stangasten van 't Hinkel. Ja, er is één geval van een jongen uit Metserik met een Poolse vriendin en ja, er schijnt ook een inwoner van het dorp zijn grint te hebben verlaten voor een schone Poolse. Maar de uitoondering beweegt de regel. Want de Polen, die hier zitten, komen om te werken en bemoeien zich niet met het dorp. Als ze een feest hebben, dan gaan ze naar 't Shuttle in Herst of huren ze een zaalje elden en gaan ze daar dansen, want daar zijn de Polen gek op. Nee, in Metserik is de sociale orde niet verstoord door de komst van de Polen.

Directeur Geert Vanden van champagne-bedrijf Prime Champ in Volslo wordt wel degelijk geconfronteerd met sociale problemen als gevolg van de Poolse vrouwen. Hij krijgt van tijd tot tijd brieven en telefoontjes van mensen die wij verwijten dat een relatie is ontstaan op de werkvloer. Alot ik de gelegenheid geef. Ik map de frustratie wel, dat ik heel menselijk."

Binnen Prime Champ is er een ongeschreven gedragscode voor verliefde werknemers. 'Liefdesrelaties tussen Poolse werk-

meesters en een bedingende zijn taboe. Als ik dat toelaat, dan is zo'n man zijn gezag kwijt bij de overige medewerkers. Bovendien vind ik dat je als bedingende zeer zorgvuldig om moet gaan met je machtspositie. Als ik merk dat er sprake is van zo'n relatie, dan nemen wij afscheid van die bedingende."

HET INSTELLEN VAN een "liefdescode" op de werkvloer weegt haar vruchten af, zegt hij. "Wij liggen niet continue op de loer, zoals komt er vroeg of laat toch uit. Nu wij heel duidelijk zijn geweest over de sanctie hebben we er geen last meer van."

In andere agrarische bedrijven in Noord-Limburg speelt dezelfde problematie. Maar het onderwerp is taboe, merkt Vervellen. Collega's van hem zwijgen. Vervellen: "Ik heb de indruk dat ze het in veel bedrijven op 's behoop laten. Met alle gevolgen van dien. Wij zijn liever duidelijk naar onze mensen en nemen ook in dit onderwerp onze werkgeversverantwoordelijkheid. Zo is er ook een geval bekend van een bedrijf met over de grens. De directeur, zijn broer en de bedrijfsleider zijn alle drie van hun vrouw weg en zijn inmiddels getrouwd met een Poolse. Het bedrijf heeft moeite om mensen te werven. Veel Limburgse vrouwen willen niet dat hun mannen gaan werken in een fabriek waar dit soort relaties worden getoetst en de directie nog eens zelf het voorbeeld geeft.

Poole vrouwen zijn blijkbaar gewild. Volgens sommigen willoos. Op de website van Duwaera (letterlijk twee harten) adverteert een relatiebureau dat in het westen de lands met de tekst: 'Poole dames zijn trouw en zeker niet velerdel!' Enkele Meuwse cadans doen is vaak en heel beleven!

Nogal designende en Frank van Gool, directeur van uitendendbureau Otto in Venray, kan er ook niet om lachen. Zijn bedrijf heeft zo'n 12.000 Polen aan het werk. 1000 van hen in Limburg. De verhouding: 60 procent is man, de rest vrouw. Otto doet veel aan begeleiding van Polen. "Dat is onze verantwoordelijkheid. Wij halen die mensen uit hun sociale leefomgeving. Hier komen ze in een vreemde wereld, dan heb je als werkgever de plicht deze mensen te begeleiden."

Otto neemt veel Polen op in het management en ook dat is een bewuste keuze geweest. In de ontvangthal van Otto in Venray hangt een groot bord, waarop vrijwel alle werknemers met passie staan. Ook Van Gool's vrouw zit erbij. Ze is Probleem. Karolina - jengelig, knap, lang, blond haar - bouwde samen met Van Gool Otto op en is nu hoofd operationele zaken. Dat Poole vrouwen niet geïnteresserd zouden zijn, daar wil Van Gool niet van weten. 'Mijn ervaring is juist dat Poole vrouwen zeer ambitieus zijn. Ook, mijn vrouw valt in het bedrijf onder mij, maar zij heeft een hele grote verantwoordelijkheid."

Wag zo'n voorbeeld: Sylvia Brunelli (33) uit Metserik. Sylvia kwam acht jaar geleden samen met twee vriendinnen uit het dorp Glimick, nabij Krakau, naar Limburg. In Polen verdiende ze 150 euro per maand in een bakkerij. Bij Velsse in Velsse kreeg ze als inkoper een verhoogd. Ze werd verliet op Nederland. "Op de positieve instelling van de Nederlanders. Vanwege het rustige politieke klimaat. In Nederland om economische redenen."

IN POLEN WORDT het de eerste-komende decennia niet beter, berekendde Sylvia. Ze begon in 2004 een importfirma

voor Poole producten. Een gat in de markt. Nu floreert het bedrijf en heeft ze vijf mensen in dienst. Knappe prestatie voor een allochtone vrouw alien. Haar man heeft achter in Polen. 'De vond mijn vlucht naar niks'. Haar zestienjarige dochter twijfelt of ze naar Nederland komt. Sylvia blijft. Ze is nu geschieden. In heeft al heel wat bruloten bijgewoond tussen Poole vrouwen en Nederlandse mannen. Of een Limburgse man wat voor haar is? 'Wantom niet! Ik heb me laten vertellen dat Nederlandse mannen Poole vrouwen erg lief vinden. In Limburgse mannen zijn ook nog karboliek."

VEEL EENGOEDSCHOOLDE Polen komen af op het eenvoudige handwerk in de Limburgse agrarische sector. De meeste van die vrouwen zijn minder getraind, perit dan Sylvia uit Metserik. Bijkt uit de woorden van PNV-voetende Wim Ralussen, dat een paar jaar geleden in Polen het dorp Wagnol bezocht. Wagnol, 1700 zielen tellend, was een wehrand dorp, vanwege de zoimijnt. Toen die instortte, werd iedereen in één klap werkloos. Zestig vrouwen uit Wagnol zochten hun geluk in Nederland.

In die categorie werkzoekenden bevinden zich met name jonge vrouwen, die een huwelijk met een Nederlander erg zien zitten. 'Het zijn vaak zeer traditioneel opgevoede mensen', zegt Ralussen. 'Ze leven zoals wij in de jaren vijftig in Limburg. De vrouwen denken automatisch het postwerk, het huishouden en het koken. Dat ligt vast in de opvoeding en de Poole kerk bevestigt dat waarde en normen. Als je het zo bekijkt, dan worden Nederlandse mannen erg aantrekkelijk voor Poole vrouwen."

Voorlopig zet de exodus van Poole vrouwen stervig door. Belangstelling groeit. Van het kanten. Het slagingspercentage bij Amor is hoog: 70 tot 75 procent. Wat wil je, met zoveel Poole dames in de aanblijding. Alex en Anna willen niemand teleurstellen. Ook niet die oude bus van 75, die niet alleen een Poole vrouw wil, maar die ook nog de nadrukkelijke vrees heeft om een kind bij haar te verwekken. 'Van mij mag je het proberen', zegt Alex machter. 'Maar we hebben hem wel verleid dat het slagingspercentage in zijn geval zo goed als nul is."

Alex Moonen en zijn Poolse vriendin Anna Bloch rummen samen relatiebureau Amor. Foto Harry Heuts

4

Over Polen: Pijnacker-Nootdorp

Om de situatie in Horst in een kader te kunnen plaatsen, wordt in dit hoofdstuk een korte impressie gegeven van hoe de instroom van Poolse arbeidsmigranten in het verstedelijkte plattelandsgebied van Pijnacker-Nootdorp wordt beleefd.

In het kassengebied tussen Den Haag en Rotterdam, ten oosten van de universiteitsstad Delft, ligt de gemeente Pijnacker-Nootdorp. De gemeente telt ruim 45.000 inwoners en verwacht de komende jaren door te groeien richting 58.000 bewoners. De gemeente is opgebouwd uit drie kernen: de grootste kern Pijnacker met een ruim aanbod aan winkels, voorzieningen en scholen, en de kleinere kernen Nootdorp en Delfgauw.

4.1 Werk

Pijnacker-Nootdorp staat in de omgeving vooral bekend vanwege haar belangrijke functie in de regionale economie: met ruim 325 hectare aan glastuinbouw is er een grote vraag naar laaggekwalificeerde arbeiders. Dit heeft de laatste jaren veel arbeidsmigranten uit de MOE-landen aangetrokken. Naar schatting werken er minstens achthonderd MOE-landers in Pijnacker-Nootdorp, waarvan er driehondervijftig tot vierhonderd in de gemeente wonen (Arcadis 2008). Het merendeel betreft Poolse arbeidsmigranten. Van Koppen & Van Eijk is, met een personeelsbestand van tweeduizend werknemers uit Midden- en Oost-Europa, een van de grotere werkgevers in het Westland. Driekwart daarvan is Pools, enerzijds omdat ze gemakkelijk te werven zijn – Van Koppen & Van Eijk beschikt over vestigingen in verschillende Poolse regio's met hoge werkloosheid – anderzijds omdat Poolse werknemers doorgaans gemotiveerd en betrouwbaar zijn. De kandidaten worden zorgvuldig gescreend, vertelt een van de directeurs: 'Wij willen niet zomaar een club mensen hierheen halen en dan het werk aanbieden dat wij hebben, maar we willen dat al daar aanbieden. Ze moeten het werk willen doen en ze moeten betrouwbaar zijn'. Hij benadrukt het beste met de werknemers voor te hebben: 'Wij willen bovengemiddeld goed zijn voor de mensen, wij proberen de uitzendkracht als klant te beschouwen, we willen ze netjes betalen en bieden 24 uur per dag begeleiding'.

Van Koppen & Van Eijk verzorgt het transport naar Nederland, regelt de benodigde papieren, biedt taalcursussen aan en verzorgt huisvesting. Daarbij wordt gewerkt conform de huisvestingsnormen van SKIA. De meesten zijn ondergebracht in vrijstaande huurhuizen met vier slaapkamers die bewoond worden door acht arbeidsmigranten. 'Dat is makkelijk, dan heb je niet zoveel overlast'. In Noordwijk en Maassluis beschikt Van Koppen & Van

Eijk nog over hotels. Werknemers krijgen altijd de mogelijkheid zelf in een onderkomen te voorzien: 'Liever zelfs, dat kost minder geld! Wij vragen niet de hoofdprijs voor de huisvesting, het kost ons altijd geld. Dus als mensen het zelf regelen, is dat voor ons een voordeel'. Desgevraagd vertelt de directeur dat de overheid zich verder niet hoeft te bemoeien met het thema arbeidsmigranten, hij is tevreden met de huidige situatie omdat hij veel controle heeft: 'De Polen die in onze huizen wonen, zijn zelfs betrouwbaarder dan de mensen die niet in onze huisvesting wonen. Als mensen dan niet komen opdagen of wat dan ook, dan kunnen we altijd zelf controleren wat er aan de hand is'.

4.2 Wonen

Door de gemeente Pijnacker-Nootdorp wordt geen actief beleid gevoerd ten aanzien van MOE-landers. Volgens de geïnterviewde beleidsmedewerker wonen wordt de huisvestingsbehoefte goed opgevangen door de markt – lees: de uitzendbureaus en de tuinbouwsector. Deels in tijdelijke voorzieningen op het erf of nabij de tuinbouwgebieden, deels in de particuliere huur en koopsector. Daarbij betreft het panden die door het uitzendbureau zijn gehuurd of gekocht. Het is dan ook niet of nauwelijks aan de orde dat arbeidsmigranten onderdak zoeken in de sociale huursector. Slechts een kwart van de woningvoorraad in de gemeente valt in het sociale huursegment en de wachttijd voor een sociale huurwoning bedraagt minstens achttien maanden, want de eengezinswoningen in Pijnacker-Nootdorp zijn op de regionale woningmarkt erg gewild, met name onder jonge gezinnen die de stad willen verlaten. Naast de tijdelijke huisvesting van arbeidsmigranten in Polenhotels en op campings lijkt de huisvestingsbehoefte te worden opvangen door de nabijgelegen steden, al dan niet in het illegale circuit: 'Dat signaal krijgen wij vanuit Den Haag en Rotterdam. Het is daar goedkoper en het is misschien ook aantrekkelijker voor alleenstaanden', vertelt de beleidsmedewerker wonen. De woningcorporaties registreren weliswaar geen etniciteit van hun woningzoekenden, maar volgens de gemeente is er vanuit de corporatiesector in Pijnacker-Nootdorp nauwelijks aandacht voor deze doelgroep.

Voor het realiseren van tijdelijke huisvesting voor arbeidsmigranten geeft de gemeente Pijnacker-Nootdorp relatief veel ruimte aan ondernemers (tuinders) en uitzendbureaus. Men wil niet onnodig barrières opwerpen die de economische ontwikkeling van de regio kunnen dwarsbomen. 'We weten niet precies hoe het loopt, maar we willen niet zomaar ingrijpen in een systeem dat goed functioneert'. Wel vinden er steekproefsgewijze controles plaats om mensonwaardige omstandigheden te voorkomen, maar er worden geen handhavingsteams ingezet zoals dat elders wel gebeurt. Verwijzend naar enkele incidenten rond uitbuiting en slechte huisvesting die in de media breed werden uitgemeten, vertelt de beleidsmedewerker: 'We willen geen 'Limburgse toestanden', zoals dat hier wel genoemd wordt, want dat is natuurlijk de nachtmerrie van iedere burgemeester'. Ook probeert men kamerverhuur en overbewoning tegen te gaan, maar het juridisch en wettelijk instrumentarium om dit effectief te bestrijden, is beperkt.

Een Poolse arbeider in een kas in Westland

Verschillende tuinders hebben bij de gemeente gevraagd om meer locaties om arbeidsmigranten te kunnen huisvesten. 'We gaan nu op zoek naar gaatjes op de kaart voor tijdelijke huisvesting'. Het kan dan gaan om permanente oplossingen voor tijdelijke huisvesting, bijvoorbeeld door transformatie van oude bedrijfspanden op bedrijventerreinen. In de praktijk is dit echter tamelijk complex, onder meer vanwege beperkingen in regelgeving (bijvoorbeeld wat betreft hindercirkels van bedrijvigheid). Het instrumentarium om ingrijpende beleidswijzigingen op het terrein van huisvesting door te voeren, zoals het aanpassen in bestemmingsplannen, ontbreekt vooralsnog. De beleidsmedewerker wijst erop dat dit met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2010 geen hoge prioriteit heeft.

4.3 Onderwijs en integratie

De gemeente Pijnacker-Nootdorp heeft geen concrete aanwijzingen dat er sprake is van een toenemend aantal Poolse arbeidsmigranten dat zich hier definitief dan wel voor langere termijn wil vestigen. Desgevraagd blijken er in januari 2010 slechts 48 Poolse kinderen in de schoolgaande leeftijd geregistreerd te staan in de gemeentelijke basisadministratie (op een totaal van elfduizend kinderen). Deze kinderen zijn verspreid over verschillende basisscholen, dus het gaat om kleine aantallen per school. Deze scholen kunnen evenwel een beroep doen op extra middelen voor taalondersteuning voor deze kinderen (op basis van het leerling-gewicht). De betreffende basisscholen hebben nog geen melding gemaakt van problemen met taalbeheersing of integratie.

Uit het geringe aantal Poolse schoolkinderen in Pijnacker-Nootdorp maakt de gemeente op dat het niet zo'n vaart loopt met de permanente vestiging van Poolse arbeidsmigranten; van processen van relatievorming (tussen Poolse arbeidsmigranten onderling of tussen Polen en Nederlanders) of gezinshereniging heeft de gemeente geen kennis. Voor zover sprake is van permanente vestiging, zou het gaan om een beperkt aantal werknemers dat gaandeweg is opgeklommen op de arbeidsmarkt. 'Het gaat dan vooral om bedrijfsleiders: bazen op de werkvloer die de schakel vormen tussen de Nederlandse ondernemer en de Poolse werknemers. Deze groep spreekt beide talen'. Afgezien van het feit dat de Daklozenkrant bij het winkelcentrum in Pijnacker vandaag de dag door Polen wordt verkocht – waarbij het onduidelijk is of deze verkopers ook werkelijk dakloos zijn – krijgt de gemeente geen signalen dat er sprake is van sociale problematiek onder Poolse arbeidsmigranten. Het lijkt erop dat de Poolse arbeidsmigranten zich gedeisd houden. Incidenten rond bijvoorbeeld overmatig alcoholgebruik, luidruchtigheid of hard rijden, zijn bij de gemeente niet bekend.

In onze gesprekken met bewoners komt eveneens het beeld naar voren dat Polen nauwelijks zichtbaar zijn in het dagelijks leven in Pijnacker-Nootdorp. Op een enkeling na weet men wel dat er Poolse arbeidsmigranten wonen en werken in hun gemeente, maar de meeste geïnterviewde bewoners hebben geen uitgesproken opvattingen over hen.

Een 55-jarige bewoonster vertelt: 'Naast de Poolse auto's op de weg kom ik niet in contact met Polen. Daarom kan ik er moeilijk een oordeel over geven. Ik vind het niet positief maar ook niet negatief dat ze er zijn'. En een 84-jarige man: 'Ik heb geen problemen met de Polen, zolang ze geen overlast veroorzaken'. Een 58-jarige vrouw is blij met de Polen in haar dorp, want ze doet goede zaken met haar snoepwinkel: 'Ik heb gemerkt dat er steeds meer Polen in de winkel zijn. Het zijn beleefde mensen en ze kopen veel. Ze zien deze winkel als een mekka!'.

Meer dan in Horst aan de Maas, waar zowel de gemeente als de woningcorporatie actief investeren in beeldvorming en ontkrachting van vooroordelen, stuiten we toch in Pijnacker-Nootdorp op negatieve opvattingen over de Poolse arbeidsmigranten. Een 47-jarige man vraagt: 'Wanneer gaat de eerste trein terug?'. Hij werkt samen met Polen en is niet blij met zijn collega's: 'Ik vind het vervelend dat ik me moet aanpassen, die Polen zouden Nederlands moeten leren'. Ook een winkelier ziet de Polen het liefst weer vertrekken: 'Ze jatten alles weg uit de winkel!'. Duidelijk is dat er – afgezien van functionele contacten op de werkvloer – vrijwel geen onderling contact is tussen dorpsbewoners en Poolse arbeidsmigranten. Daardoor baseren bewoners zich vaker op vooroordelen en uitspraken die zij van anderen hebben gehoord. In Pijnacker-Nootdorp lijkt dan ook in mindere mate sprake van acceptatie van de nieuwe arbeidsmigranten dan in Horst aan de Maas.

5 Volgens Polen

In dit hoofdstuk doen we verslag van open interviews met 37 Poolse arbeidsmigranten in zowel Horst aan de Maas als Pijnacker. Zonder daarbij systematisch onderscheid te maken tussen de beide onderzoekslocaties, brengen we achtereenvolgens in beeld hoe en waarom de Poolse arbeidsmigranten naar Nederland zijn getrokken, hoe ze hun woon- en werksituatie ervaren en in hoeverre ze sociale bindingen aangaan, zowel onderling als met Nederlanders. We sluiten dit hoofdstuk af met een indeling van Poolse arbeidsmigranten op basis van hun aspiraties voor de toekomst.

Ruim de helft van de respondenten is geïnterviewd in Horst aan de Maas, de overige zijn geïnterviewd in Pijnacker. De respondenten zijn in het Pools geïnterviewd door een Poolse onderzoeker. Met name onder respondenten in Pijnacker was sprake van wantrouwen, daarom zijn de meeste respondenten op straat, op een parkeerterrein of in hun auto geïnterviewd. Enkele respondenten waren bereid mee te gaan naar een horecagelegenheid om uitgebreider te praten. De vrijdagavond bleek het meest geschikt om Poolse arbeidsmigranten te ontmoeten omdat ze dan in groten getale boodschappen doen bij de lokale supermarkten.

5.1 Migratiemotieven en sociale netwerken

Alle respondenten zeggen Polen te hebben verlaten vanwege de slechte perspectieven op de Poolse arbeidsmarkt. Een aanzienlijk deel van de migranten dat sinds de openstelling van de EU-grenzen hun heil zocht in Nederland, is afkomstig uit regio's die gekenmerkt worden door grote werkloosheid, zoals Opper-Silezië, Subkarpaten en Mazurië. Armoede en een gebrek aan werkgelegenheid drijven hen naar Nederland. Sommigen hadden wel werk in Polen, maar besloten te vertrekken uit onvrede over hun salaris of over de werkomstandigheden. Een man van 21 jaar, werkzaam als plukker in de tuinbouw in de buurt van Horst, vertelt: 'Ik werkte als mijnwerker in Redlutowy. Het werd slecht betaald en het was ontzettend gevaarlijk werk. Toen ik de kans kreeg om in Nederland te gaan werken, hoefde ik niet lang na te denken. Ik greep die kans'.

Hoger opgeleide Polen kunnen in Nederland met laaggeschoolde arbeid vaak meer verdienen dan met een hooggekwalficeerde baan in Polen. Veel afgestudeerden aan de universiteit gingen daarom niet eens op zoek naar passend werk in Polen, maar verlieten direct na hun studie hun vaderland op zoek naar een arbeidsmarktcarrière in West-Europa (Milewski & Ruszczak-Zbikowska, 2008). Een man van 26 jaar: 'Toen ik van school kwam, kon ik met geen mogelijkheid een baan krijgen. En de salarissen liggen in Polen ook lager dan hier, dus ik vertrok'. Veel arbeidsmigranten hopen via laaggeschoold werk geleidelijk op te klimmen naar een betere maatschappelijke positie. Anderen – met name jongeren –

zijn Polen vooral ontvlucht op zoek naar avontuur (Karczewski & Boer 2009). Een 23-jarige man in Pijnacker legt uit dat hij hier naartoe kwam om nieuwe ervaringen op te doen: 'Ik had best een goede baan in Polen, ik verdien hier net zoveel als ik daar verdiende. Maar ik was het zat, ik vond het saai en ik was benieuwd hoe het leven er elders uitzag. Dat was mijn belangrijkste reden om naar Nederland te gaan'.

Een aparte categorie vormen de stagiairs: studenten die door uitzendbureaus worden gerekruteerd op Poolse hogescholen en universiteiten. Gedurende een stageperiode van drie maanden kunnen zij werkervaring in het buitenland op doen, tegen het voor het uitzendbureau gunstige tarief van vijf euro bruto per uur. Een studente uit Szczecin vertelt: 'Voor ons is dit aantrekkelijk omdat we wat geld kunnen verdienen. Bovendien is het allemaal nieuw, we waren nog nooit in het buitenland geweest. En het werk is niet slecht, we pakken tomaten in. We zijn de goedkoopste krachten, maar we klagen niet. We hebben een contract voor 36 uur, maar als we langer werken krijgen we extra uitbetaald'.

Formele en informele migratienetwerken

Op basis van de interviews met arbeidsmigranten maken we in deze studie onderscheid tussen drie vormen van arbeidsmigratie: formele, semiformele en informele migratienetwerken. Hieronder zetten we de verschillen uiteen.

In zowel Horst als Pijnacker spraken we met arbeidsmigranten die via *formele migratienetwerken* in Nederland terecht zijn gekomen. Zij zijn in Polen gerekruteerd door Nederlandse uitzendorganisaties zoals Otto Workforce en Sun-Power (actief in Noord-Limburg) en Van Koppen & Van Eijk (actief in het Westland). Deze uitzendorganisaties, die beschikken over kantoren op verschillende locaties in Polen, organiseren alles wat nodig is om de Polen in Nederland te huisvesten en aan het werk te zetten: ze regelen het papierwerk, zorgen voor passende woonruimte en voor een fiets, auto of pendelbus om naar het werk te gaan. Er gaat zelfs een medewerker mee naar de huisarts wanneer een werknemer ziek wordt.

In de regio Pijnacker spraken wij uitsluitend met arbeidsmigranten die via formele netwerken waren gearriveerd. Het merendeel was door Van Koppen & Van Eijk in Polen geworven om in Nederland aan de slag te gaan. Zes van de zestien respondenten uit Pijnacker bleken zelfs afkomstig uit hetzelfde Poolse dorp waar de uitzendorganisatie een vestiging heeft. Het verschil met Horst springt in het oog: daar is minder dan de helft van de respondenten via een uitzendorganisatie naar Nederland gemigreerd. Sommige organisaties hebben duizenden arbeidsmigranten in dienst. Er gaat dan ook veel geld om in deze branche, waarin in toenemende mate ook minder bonafide bedrijven operen die de grenzen opzoeken van de regelgeving rond arbeids- en woonomstandigheden. Garapich (2005) en Karczewski & Boer (2010) spreken daarom van de 'migratiebusiness'.

Een beperkt deel van de geïnterviewde arbeidsmigranten maakte gebruik van *semiformele migratienetwerken*. Dit zijn lokale tussenpersonen in Polen die in opdracht van Nederlandse werkgevers arbeidskrachten werven, veelal in hun eigen kennissenkring. Bij aankomst in Nederland worden deze arbeidskrachten opgevangen door de werkgever die hen verder begeleidt. Ze worden veelal gehuisvest op het eigen erf. In zowel Horst als Pijnacker vormden de respondenten die via semiformele netwerken in Nederland verzeild raakten een minderheid.

In Horst en omgeving spraken wij met diverse arbeidsmigranten die *informele migratienetwerken* hebben benut om in Nederland werk en onderdak te vinden. Door (indirecte) familie, vrienden of kennissen die al in Horst of omgeving werkten, werden ze getipt over de mogelijkheden om in Nederland te gaan werken. Zulke informele contacten helpen de nieuwkomers om hun weg te vinden in het nieuwe land, bijvoorbeeld waar het gaat om het regelen van een verblijfsvergunning, verzekeringen en het vinden van woonruimte. Een 32-jarige man vertelt dat hij in 2001 in Horst arriveerde met hulp uit zijn familiekring: 'Er werkten toen al familieleden van mijn vrouw in Nederland en zij boden ons aan om ook in Nederland te komen werken. Ze introduceerden ons bij een werkgever en gaven ons allerlei tips en adviezen voor ons verblijf in Nederland'.

Deze migratienetwerken zijn van invloed op de wijze waarop Poolse arbeidsmigranten zich in de Nederlandse samenleving bewegen. Hoewel migranten die gebruikmaken van informele netwerken weten dat ze op steun en hulp van vrienden of familie kunnen rekenen wanneer ze arriveren, zijn deze migranten doorgaans gedegen voorbereid op hun verhuizing. Ze hebben zich goed laten informeren over hun kansen op de arbeidsmarkt, de aard van het werk dat hen te wachten staat, de bureaucratische rompslomp en de verblijfsmogelijkheden. Arbeidsmigranten die daarentegen gebruik maken van formele netwerken zijn doorgaans veel meer afwachtend ingesteld. In Polen is hen verteld dat hen in Nederland een gespreid bedje wacht en dat ze zich geen zorgen hoeven te maken over het vinden van werk, huisvesting en het regelen van een werkvergunning. In deze categorie treffen we daardoor ook een relatief grote groep gelukszoekers, die zonder duidelijke toekomstverwachtingen de gok hebben genomen om in West-Europa te gaan werken. De formele migratienetwerken opereren met name in de gebieden in Polen waar de werkloosheid hoog is, omdat de arbeidskrachten daar het gemakkelijkst te rekruteren zijn.

Waar formele migratienetwerken gepaard lijken te gaan met passiviteit en vormen van naïviteit onder de betreffende arbeidsmigranten, is bij de arbeidsmigranten in informele netwerken juist een zekere mate van ondernemendheid zichtbaar. Karczemski & Boer (2010) constateren dat Poolse arbeidsmigranten die vanuit formele netwerken opereren minder contact hebben met Nederlanders, minder snel geneigd zijn de taal te leren en zich minder verbonden voelen met de Nederlandse samenleving. Ze wijzen bovendien op

de mogelijke negatieve effecten van formele migratienetwerken. Omdat de uitzendorganisatie tegelijk de rol van werkgever en huisbaas vervult, is voor de werknemers sprake van een tweeledige afhankelijkheid: wanneer ze problemen zouden veroorzaken op de werkvloer dreigen ze hun huis kwijt te raken en vice versa (Karczemski & Boer, 2010). Dat maakt de positie van arbeidsmigranten in formele netwerken kwetsbaar. Het gevaar van uitbuiting of schrijnende woonomstandigheden ligt dan ook op de loer.

5.2 Wonen en werken

Ondanks de groeiende beleidsaandacht voor de woon- en werkomstandigheden van arbeidsmigranten – bijvoorbeeld bij de gemeente Horst aan de Maas – berichten de media met regelmaat nog steeds over incidenten rond uitbuiting en mensonwaardige wooncondities. Zo arresteerde de politie in januari 2010 een aspergeteler in het Brabantse Someren, niet ver van Horst aan de Maas, op verdenking van mensenhandel en uitbuiting. Bij een inval trof de politie veertig Oost-Europese werknemers die veel minder betaald kregen dan hen was beloofd, het erf niet mochten verlaten en 's nachts werden opgesloten in een vieze, brandonveilige ruimte zonder daglicht.

Wonen

Het overgrote deel van de arbeidsmigranten die wij interviewden, woont in tijdelijke woonvoorzieningen, zoals stacaravans op campings, chalets, 'Polenhotels' of op het erf van de werkgever. De meesten zijn tevreden over hun woonsituatie. Hun onderkomen is eenvoudig maar voldoet aan de elementaire eisen. Men is zich terdege bewust dat de omstandigheden verre van optimaal zijn, maar neemt er genoeg mee omdat de accommodatie tijdelijk is. Ook geld speelt een belangrijke rol: vooral seizoensarbeiders willen graag zo goedkoop mogelijk wonen omdat ze zoveel mogelijk geld willen sparen voor hun familie in Polen of om in de toekomst een huis te kunnen kopen. Twee jongemannen vertellen dat ze met vijf anderen een chalet delen in de buurt van Pijnacker: 'We hebben vier kamers en een keuken. Maar we klagen niet, het is oké. Het huis is oud, maar de huisbaas is vriendelijk: als er problemen zijn, kunnen we hem altijd om hulp vragen'. Een jonge vrouw die al drie jaar als seizoensarbeider in Horst werkt, vindt dat haar tijdelijke onderkomen prima voldoet: 'Dit is zeker niet de beste plek waar ik gewoond heb, ik deel met drie andere meiden een hotelkamer. Maar ik ben hier gekomen om te werken, niet om in luxe te leven. Ik heb dus geen behoefte om iets anders te zoeken. Dit voldoet voor mij'.

Respondenten die op campings wonen, zijn het minst tevreden met hun woonruimte. Zij klagen over een gebrek aan rust en privacy. Er worden regelmatig feestjes gehouden en hoewel vooral jongere arbeidsmigranten daar veel plezier beleven, ergeren sommigen zich aan het feestgedruis. Ook is er onvrede over regels die de bewoners in hun vrijheid beperken, zoals het niet mogen uitnodigen van gasten zonder toestemming vooraf. Een enkeling bestempelt de leefomstandigheden op de camping als ronduit slecht. Een

Drie Poolse vrouwen in hun woning in Meterik

38-jarige rozensnijder die enkele jaren in Noord-Limburg op een camping woonde: 'Het leven op de camping was zwaar. Als het een paar dagen regent, zijn al je kleren vochtig. Alles stinkt. Daarom heb ik besloten iets anders te zoeken. Nu huur ik een kamer in een houten chalet, dat is veel comfortabeler'.

Mensen die van plan zijn om een langere periode of permanent in Nederland te verblijven, hebben behoefte aan betere woonruimte. Zij nemen geen genoegen meer met de primitieve woonomstandigheden en willen meer luxe en privacy. Een getrouwde man van 32 vertelt dat hij samen met zijn vrouw op zoek ging naar een beter onderkomen, na een tijd op een camping te hebben gewoond: 'De accommodatie was op zich niet slecht. Het probleem waren de jongeren die er woonden, die hielden vaak feestjes met veel alcohol en drugs. Dat was niks voor ons'. Sinds twee jaar huurt hun werkgever een kamer voor hen in een reguliere woning. 'Ieder jaar komen we daar terug. We wonen en werken hier acht maanden en we wonen vier maanden in Polen. Als we hier terugkomen, wacht er een vaste plek op ons. Dat maakt het prettig om hier te zijn'.

Sommige arbeidsmigranten hebben besloten om zich voor langere tijd, soms zelfs permanent, in Nederland te vestigen. Het betreft hoofdzakelijk stellen of gezinnen met kinderen. In hoofdstuk 3 werd al duidelijk dat deze groep snel in omvang lijkt toe te nemen. De meesten laten hun oog vallen op een sociale huurwoning en sommigen

overwegen zelfs een woning te kopen. Een 45-jarige man die in de buurt van Sevenum woont, vertelt dat hij vanwege zijn opgroeiende dochter behoefte heeft aan betere huisvesting. Hij meldde zich aan de balie bij woningcorporatie Wonen Horst. Een 26-jarige man die als inpakker werkt bij een groothandel in verse groenten zegt een huis te willen kopen in Horst. Hij ontmoette zijn Poolse vriendin in Horst en ze hebben besloten hun toekomst in Nederland op te bouwen: 'Ik woon nu in een appartement, best een mooie en rustige plek. Maar ik wil mijn eigen huis kopen. En liefst een beetje snel, als het kan nog voor Kerstmis'.

Werken

De waardering van de werksituatie van Poolse arbeidsmigranten stemt op hoofdlijnen overeen met hun kijk op (tijdelijke) huisvesting. Hoewel veel Nederlanders hun neus ophalen voor het werk dat de Poolse arbeidsmigranten verrichten, klagen de meeste respondenten niet over hun arbeidsomstandigheden. Men is overwegend goed te spreken over de omgang met collega's en blij met het relatief goede salaris. De meesten hebben ook een goede verstandhouding met hun werkgever. Evenals bij de woonsituatie zijn de meeste respondenten weinig veeleisend: ze zijn hier primair gekomen om hard te werken en geld te verdienen. Een vrouw die in Horst werkzaam is in de aardbeienteelt vindt dat haar werk eenvoudig is en dat ze geen reden tot klagen heeft: 'De werkgever is netjes, hij betaalt ons loon zonder problemen. Het is helemaal geen slecht werk'.

Maar er zijn ook uitzonderingen. Zo vertelt een Poolse man dat hij tijdens zijn werk brandwonden opliep omdat hij grote hoeveelheden bestrijdingsmiddelen moest gebruiken. Een man werkzaam in de tuinbouw in Horst spreekt van discriminatie op de werkvloer: 'Natuurlijk is er discriminatie! De Polen krijgen altijd het slechtste werk en de Nederlanders werken veel minder hard dan de Polen'. Ook bestaat er onvrede over de grote uitzendbureaus, vooral omdat ze via omslachtige procedures proberen te omzeilen dat ze werknemers een vast contract moeten geven. Een man van 22 die in de glastuinbouw in de omgeving van Pijnacker werkt: 'De werkgever klaagt dan misschien veel, maar is uiteindelijk wel vriendelijk en behulpzaam. De uitzendbureaus zijn veel erger, die buiten de Poolse werknemers simpelweg uit'. Een 28-jarige, ook werkzaam in de glastuinbouw in Pijnacker, velt eveneens een vernietigend oordeel: 'Ik ben tevreden over mijn werk, ik verdien er geld mee. Maar [naam organisatie] is een dief, een bedrieger. Gelukkig heeft onze werkbaas dat door, daarom betaalt hij ons zwart als we in het weekend overwerken'. Verwijzend naar een Poolse uitdrukking trekt zijn vriendin een parallel met slavernij: 'Ik voel me hier een witte neger'.

5.3 Taal en sociale bindingen

De geïnterviewde Poolse arbeidsmigranten spraken nauwelijks Nederlands. Op dit punt onderschrijven onze bevindingen de onderzoeken van Risbo (2009) en FORUM (Korf, 2009) die uitwijzen dat ongeveer drie kwart van de Poolse arbeidsmigranten de Nederlandse

taal niet of onvoldoende beheerst. In hoeverre men gemotiveerd is om de Nederlandse taal onder de knie te krijgen, hangt samen met het toekomstperspectief en de mate waarin men zich thuis voelt in Nederland. Als het gaat om taalverwerving openbaart zich dezelfde nuchtere, enigszins gemakzuchtige houding die veel Poolse arbeidsmigranten tentoonspreiden als ze vertellen over hun woon- of werksituatie. Het functionele belang overheerst: indien echt noodzakelijk is men bereid Nederlands te leren. Die noodzaak kan liggen in de ambitie om zich definitief in Nederland te vestigen.

Seizoensarbeiders hebben doorgaans geen behoefte om Nederlands te leren. Ze zien hun verblijf als tijdelijk en sommigen verkeren hier slechts een paar maanden per jaar. Ze zijn gekomen om te werken, niet om een sociaal leven op te bouwen. Op de werkvloer kunnen ze prima uit de voeten zonder Nederlands. Een 25-jarige man die vijftig tot zestig uur per week in een kas in Pijnacker werkt: 'Ik hoef geen Nederlands te leren. Op mijn werk kan ik een cursus volgen, maar ik wil hier toch niet blijven, dus het is tijdverspilling. We kunnen op het werk zelfs Pools praten, want die Nederlanders verstaan ons best een beetje'. Een 32-jarige man die samen met zijn vrouw werkt als tomaat- en komkommerplukker in de buurt van Horst: 'We zijn te lui om Nederlands te leren. Op het werk praten we Engels en Duits en we zijn hier maar een deel van het jaar, dus we zijn weinig gemotiveerd om Nederlands te leren. Als we thuiskomen, zijn we te moe om een cursus te volgen. Maar als we echt hier in Nederland zouden blijven, dan moeten we natuurlijk wel. Ik kan me niet voorstellen dat ik hier zou leven zonder de taal te spreken'.

De meeste arbeidsmigranten proberen wel enkele Nederlandse termen te leren, zodat ze zich kunnen redden in het openbare leven. Als ze al een vreemde taal willen leren, verkiezen veel arbeidsmigranten het Engels boven het Nederlands. In hun ogen beperkt de Nederlandse taal zich tot een relatief klein taalgebied, terwijl het Engels nieuwe werelden voor ze opent. Deze groep ziet het werken in Nederland als een mogelijke opstap naar een arbeidscarrière elders. Een 21-jarige man die in Horst werkzaam is in de bloementeel: 'Ik zou alleen wat simpele Nederlandse woorden willen leren zodat ik makkelijker boodschappen kan doen. Nu versta ik wel dingen, maar ik kan geen antwoord geven. Maar ik wil veel liever Engels leren, want daarmee kun je in de hele wereld terecht. Met Nederlands niet'.

Een 50-jarige vrouw die vijf jaar geleden naar Pijnacker kwam, vertelt dat ze Nederlands moest spreken toen haar man in het ziekenhuis lag in Delft: 'Ik vind dat alle Polen Nederlands moeten leren, want de Nederlanders begrijpen ons niet. Ze denken dat we dom zijn. Ik ben vaak zo behandeld, door banken, verzekeringsmaatschappijen. Er is van beide kanten te weinig begrip'. Een kleine groep is actief bezig met het leren van de Nederlandse taal, dit zijn vrijwel zonder uitzondering Polen die zich hier willen vestigen. Een 34-jarige vrouw, werkzaam bij een groothandel in kantoorartikelen in

Venlo: 'Ik vind het belangrijk om Nederlands te leren. Niet voor mijn werk, want daar red ik me wel met Engels of Duits. Ik ben een cursus gaan volgen omdat we hier langer willen blijven wonen'.

Contact met Nederlanders

De meeste geïnterviewde Poolse arbeidsmigranten hebben op hun werk wel contact met Nederlandse collega's of hun Nederlandse werkgever, maar daarbuiten zijn de contacten met Nederlanders schaars. De communicatie op de werkvloer blijft doorgaans beperkt tot werkgerelateerde zaken en gebeurt niet zelden met hulp van handen en voeten. Op straat en in winkels is sprake van korte contactmomenten, maar deze gaan niet veel verder dan een korte groet of glimlach. De Poolse arbeidsmigranten die wij spraken, gaven aan dat taal de belangrijkste barrière vormt voor het aangaan van meer diepgaande conversaties of contacten. Een 21-jarige man in Horst vertelt: 'Ik heb wel contact met Nederlanders op het werk, maar ik ken de taal niet en daardoor kan ik niet met ze spreken. We zeggen elkaar alleen gedag. Soms, als ik problemen heb op m'n werk, laten ze me zien hoe het moet. We roken zelfs geen sigaretten met elkaar. De taal is de belangrijkste barrière voor me'. Ook de lange werkdagen vormen een belemmering in het ontstaan van wederzijdse contacten. En doordat veel Polen gehuisvest zijn in grootschalige accommodaties buiten de dorpskernen, hebben ze nauwelijks contact met Nederlandse bureaus. Met name de Polen die via formele netwerken naar Nederland komen, leiden hierdoor een tamelijk geïsoleerd bestaan. Als er dan ook nog nauwelijks voorzieningen voor Polen zijn, zoals in Pijnacker, dan betekent dit dat de leefwereld zich vaak beperkt tot het werk, de woning en de plaatselijke supermarkt. Veel gelegenheid tot integratie is er voor deze Polen niet.

Arbeidsmigranten die langere tijd in Nederland verblijven of die van plan zijn hier langer te blijven, hebben meer contacten met Nederlanders in hun vrije tijd dan nieuwe arbeidsmigranten. Zij hebben in de loop van de tijd vaak contacten opgedaan en sommigen zijn actief in clubjes of betrokken bij activiteiten waar ze Nederlanders ontmoeten, bijvoorbeeld bij Stichting Arka in Horst. Een enkeling heeft zelfs intensief contact met Nederlanders en dat kan van grote waarde zijn. Een 21-jarige man uit Horst: 'Ik heb erg goede Nederlandse vrienden. Ik denk ook dat het contact met Nederlanders erg belangrijk is. Ik zat bijvoorbeeld een maand zonder werk, veel van mijn Nederlandse vrienden boden me toen een baan aan. Ze hebben me ook advies gegeven en geholpen met van alles'. Ook komt het steeds meer voor dat er relaties ontstaan tussen Nederlanders en Polen; wij spraken twee Poolse vrouwen die ten tijde van het interview een relatie met een Nederlandse man hadden.

Op enkele uitzonderingen na zijn de arbeidsmigranten van mening dat ze vriendelijk en beleefd benaderd worden. Ook spreekt een aantal Polen waardering uit over de Nederlandse mentaliteit. Een Pools koppel in Pijnacker van begin dertig vertelt: 'Nederlandse mensen zijn beleefd, tolerant en vriendelijk. De mensen hier zijn niet zo lomp als in

Polen'. Een 55-jarige man in Horst, die al meer dan tien jaar heen en weer pendelt tussen Polen en Nederland: 'Ik voel me hier goed. Ik mag de Nederlanders graag, ook al kan ik ze niet verstaan. Ik houd van het sociale klimaat hier, van de tolerantie. Als je hier op straat glimlacht, lachen mensen terug. In Polen denken ze dan dat je gek bent of ze slaan je op je bek'. Er zijn echter ook andere geluiden. Een Poolse vrouw in Horst van 23 jaar meent dat het klimaat in Nederland ten aanzien van arbeidsmigranten is veranderd: 'Dit jaar heb ik gezien dat de Nederlanders minder positief zijn ten opzichte van de Polen in Horst. Als we in de stad komen, zijn sommige jongeren onbeleefd tegen ons. Ze schelden ons soms zelfs uit. Toen ik voor het eerst naar Nederland kwam, bestond een dergelijke situatie niet'. Een man uit Horst benadrukt dat Nederlanders enigszins gereserveerd zijn ten opzichte van Polen. Hij denkt dat veel Nederlanders een negatief beeld hebben van Polen en wantrouwend zijn. Dat vormt een belemmering voor goede relaties, meent hij.

Contact tussen Polen onderling

De Poolse arbeidsmigranten vormen in Nederland geen hechte gemeenschappen. Hun sociale leven bestaat grotendeels uit contacten met andere Polen. Soms is dit familie die zij achterna gereisd zijn, vaak zijn het ook Poolse collega's, huisgenoten of burens die zij hier ontmoet hebben. Met name seizoensarbeiders spannen zich niet in om hier sociale contacten op te bouwen, zij zijn in de eerste plaats gefocust op hun bestaande relaties in Polen. Periodes van hard werken in Nederland wisselen ze af met bezoek aan familie en vrienden in het thuisland. Verder ontmoeten Poolse arbeidsmigranten elkaar op het werk, in de Poolse kerk, op Poolse café- of discoavonden en op feestjes en bijeenkomsten die in huiselijke kring georganiseerd worden. Doordat in Horst aan de Maas sprake is van een goed ontwikkelde sociale infrastructuur rondom de Poolse arbeidsmigranten, zijn daar relatief veel gelegenheden om elkaar buitenshuis te ontmoeten. In Pijnacker leiden de Polen een wat geïsoleerder bestaan, het leven speelt zich meer thuis en op het werk af: de structuur die het uitzendbureau ze biedt. De Polen in Horst lijken daardoor wat makkelijker nieuwe Poolse contacten op te doen. Een man uit Horst vertelt: 'Ik heb goede contacten met andere Polen. Ik ga regelmatig naar de Poolse bar in Horst. We bellen elkaar op en dan spreken we af. De weekends brengen we vaak samen door'. In Pijnacker ontstaan nieuwe sociale contacten voornamelijk op het werk of binnen de woonvoorzieningen: veel andere ontmoetingsplekken zijn er niet.

Opvallend is dat een aanzienlijk deel van de Poolse respondenten het contact met andere Polen als problematisch omschrijft. Zij vertellen dat onderlinge jaloezie, afgunst en wantrouwen onder de Poolse werknemers aan de orde van de dag is. Als een Poolse werknemer een promotie krijgt of een compliment van hun baas, wordt dat niet altijd in dank afgenomen door collega's. Een Poolse vrouw van 21 vertelt: 'Polen zijn in staat om een moord te plegen voor een paar centen meer. Daarom vermijden we het contact met Polen. We hebben een aantal goede kennissen hier maar we willen eigenlijk geen nieuwe contacten opdoen. Het ergste is de jaloezie binnen de Poolse gemeenschap. Oude

vrienden van ons reageerden bijvoorbeeld heel naar toen we een nieuwe auto gekocht hadden'. De zakelijke instelling waarmee veel Polen naar Nederland komen – veel geld verdienen en investeren in een beter leven – lijkt enigszins door te werken in het sociale verkeer: andere Polen worden gezien als potentiële concurrenten. Een mogelijke culturele verklaring ligt in het communistische Poolse verleden, toen de burgers onderling moest wedijveren om de schaarse welvaart te verdelen. Wie het toen iets beter had, was meteen verdacht van contacten met de partij. Van oudsher is dus sprake van onderlinge jaloezie.

5.4 Toekomstperspectieven

In hoofdstuk 3 constateerden we dat zowel onder de geïnterviewde professionals als bewoners het besef doordringt dat arbeidsmigranten uit Polen geen tijdelijk verschijnsel zijn, maar dat ze in de toekomst nodig zullen blijven in de lokale economie. De analyse van de interviews met Poolse arbeidsmigranten laat zien dat er grofweg drie houdingen ten opzichte van de toekomst zichtbaar zijn: de terugkeerders, de twijfelaars en de blijvers. Van de 37 geïnterviewde Poolse arbeidsmigranten zegt een vijfde zich permanent in Nederland te willen vestigen. Opvallend is dat het aantal blijvers in Horst aan de Maas (bijna dertig procent) veel hoger ligt dan in Pijnacker (ongeveer tien procent). Iets minder dan de helft beschouwt het verblijf in Nederland als tijdelijk, zij zijn ervan overtuigd dat ze op korte of middellange termijn zullen terugkeren naar Polen. De rest twijfelt, heeft er nog niet goed over nagedacht of laat het afhangen van de omstandigheden. Met name in Pijnacker is de groep twijfelaars groot, meer dan de helft van de geïnterviewde arbeidsmigranten had geen vastomlijnde ideeën over de toekomst. Hieronder zetten we per categorie de aspiraties voor de toekomst uiteen.

Terugkeerders

De arbeidsmigranten die vastbesloten zijn om ooit weer terug te keren naar het land van herkomst, werken uitsluitend in Nederland om genoeg geld te verdienen om straks een goed bestaan in Polen te kunnen opbouwen. Dit geldt voor vrijwel alle seizoensarbeiders die een gedeelte van het jaar in Nederland werken, maar jaarlijks ook een aantal maanden in Polen doorbrengen. Omdat de meesten hun partner of gezin in Polen hebben achtergelaten, pendelen ze regelmatig op en neer. Ook de geïnterviewde stagiairs zien hun verblijf als tijdelijk, zij willen in Polen hun opleiding afmaken en zien daarna verder. Binnen deze categorie is de beheersing van de Nederlandse taal minimaal; juist omdat men hier primair is om te werken, heeft men geen ambitie om contacten op te bouwen en deel te nemen aan het sociale leven.

Voor vrijwel alle terugkeerders geldt dat ze zich niet thuis voelen in Nederland en hun familie erg missen. Een 26-jarige champignonplukker in Horst: 'Ik wil nog vijf jaar in Nederland blijven om geld te verdienen. Daarna wil ik settelen in Polen. Mijn vriendin denkt er net zo over als ik. Onze familie woont in Polen en familie is belangrijk voor ons. We voelen ons erg eenzaam hier'. Sommigen zeggen terug te keren zodra ze een goede

baan in Polen kunnen vinden. Een 28-jarige man gaf zijn baan als kok op in Polen omdat hij in de glastuinbouw in Pijnacker meer geld kon verdienen. Na een jaar werken in de kassen vertelt hij: 'Ik ben hard aan het zoeken naar een baan in Polen. Als ik die gevonden heb, ben ik meteen vertrokken'. Een aantal terugkeerders kiest er heel bewust voor om straks oud te worden in Polen. Dit geldt bijvoorbeeld voor een echtpaar van 56 en 58 dat tien jaar geleden naar Horst kwam om in de tuinbouw te werken: 'Wij zijn te oud om hier te blijven. Dit zou wel eens ons laatste jaar hier kunnen zijn. We willen terug naar Polen, we hebben hard genoeg gewerkt. We zijn erg toe aan een rustig leven in Polen'.

Twijfelaars

De grens tussen blijvers en terugkeerders is niet haarscherp te trekken. Zo verklaart een verloofd stel van 28 en 32 jaar voorlopig in Nederland te blijven wonen. Hun oude dag willen ze later in Polen slijten: 'We willen nog zeker vijf jaar in Horst blijven, maar zeker niet voor altijd. We hebben elkaar hier ontmoet en we bouwen hier nu samen een toekomst op. Maar uiteindelijk willen we samen wel weer terug naar Polen. Ik denk dat we hier blijven zolang we gezond zijn'. Het gemis van met name familie en vrienden speelt ook veel twijfelaars parten. Verschillende respondenten wijzen erop dat het leven in Nederland comfortabel is, maar tegelijkertijd verlangen ze terug naar hun vaderland. Een vrouw van 28, die net als haar man werkzaam is als rozenplukker in Pijnacker: 'Het is moeilijk. Ik wil hier misschien best blijven, het leven is hier aangenaam, je kunt hier makkelijker een goede woning krijgen en in een mooie auto rijden'. Haar man vult aan: 'Het is makkelijk om te denken: we blijven hier. Maar het leven hier kost ook geld. Ik verdien nog steeds niet genoeg om hier echt een toekomst op te kunnen bouwen'.

Enkelen verbinden hun lot aan de conjuncturele ontwikkeling. Een 21-jarige man, werkzaam in de bloementeelt in Horst: 'Ik blijf hier totdat de situatie in Polen verbetert. Ik hoor dat de crisis daar harder aankomt dan in Nederland. Ik zie mijn toekomst hier, maar ooit wil ik ook weer terug naar Polen. Mijn vriendin woont nog in Polen maar als zij klaar is met school komt ze hierheen. Ik ben al een baan voor haar aan het zoeken'. Ook verwachten sommige respondenten dat het werken in Nederland in de toekomst misschien minder aantrekkelijk wordt. Een 38-jarige seizoensarbeider in Horst: 'Dit is misschien wel ons laatste jaar in Nederland. Het verschil in salaris met Polen is niet meer zo groot, de concurrentie neemt toe. Steeds meer Polen zijn hier op zoek naar werk. Daardoor wordt het bestaan hier steeds minder winstgevend. Ik ken best veel mensen die vroeger in Nederland werkten maar nu liever in Polen blijven. Daar kan je tenminste een normaal leven hebben met je familie'.

Veel jongeren, met name singles, zeggen hun toekomst af te laten hangen van hoe hun (liefdes)leven zich ontwikkelt. Misschien willen ze wel terug naar Polen, misschien blijven ze in Nederland hangen of trekken ze naar een ander land – waarbij vooral het Verenigd Koninkrijk en Scandinavië in trek lijken. Een 24-jarige man in Pijnacker zegt veel aan zijn

vaderland te denken, maar hij beseft ook dat hij nog alle kanten op kan: 'Ik ben nog jong, de toekomst ligt open voor me. Ik heb geen idee waar ik over vijf jaar zal zijn'. Voor een 23-jarige vrouw in Horst geldt hetzelfde: 'Ik heb geen enkel idee. Ik denk niet na over de toekomst, ik heb geen duidelijke plannen. Ik weet niet of ik hier in Horst wil blijven. Ik ben vrijgezel, dus er kan van alles gebeuren'. Een 25-jarige vrouw uit Pijnacker die een relatie heeft met een Nederlandse man, legt uit dat ze zich steeds minder verbonden voelt met haar vaderland: 'Natuurlijk mis ik mijn familie en vrienden in Polen, maar verder is er niks wat mij daar bindt. Ik heb geen idee wat de toekomst mij gaat brengen'.

De meeste twijfelaars lijken bewust de keuze voor het opbouwen van een bestaan in Nederland voor zich uit te schuiven. Ze houden hun opties open om ooit weer terug te gaan naar het land van herkomst. Of ze houden er rekening mee dat hun werkervaring in Nederland als springplank kan fungeren om elders in West-Europa te gaan wonen en werken. Toch is het niet ondenkbaar dat een aanzienlijk deel zich voor langere duur of wellicht zelfs permanent in Nederland vestigt. In de tussentijd verbinden ze zich echter nauwelijks aan hun nieuwe thuisland.

Blijvers

Alle respondenten die zeggen zich permanent in Nederland te willen vestigen, wonen hier samen met een partner. In leeftijd lopen ze uiteen van begin twintig tot halverwege de veertig. Het betreft zowel stellen waarvan de man al in Nederland werkte en later zijn vrouw of vriendin liet overkomen, als echtparen die samen de oversteek maakten. Enkele respondenten ontmoetten hun Poolse levenspartner in Nederland. Twee respondenten hebben in Nederland een kind gekregen dat ze hier willen laten opgroeien. Een 45-jarige man, die als lasser in Venray werkt, legt uit dat zijn zevenjarige dochter hier naar school gaat: 'Mijn gezin heeft hier meer kansen dan in Polen. Het leven is daar iedere dag weer een gevecht. Hier is meer zekerheid, de overheid laat je hier niet zomaar in de kou staan. Daarom kan ik mijn dochter hier een betere toekomst bieden'. Anderhalf jaar geleden arriveerde hij in Horst, na een aantal jaar in Duitsland te hebben gewerkt. Hij zegt zich hier steeds meer thuis te voelen: 'Ik wil hier in Horst blijven. Ik voel me verbonden met deze plek, ik voel me hier beter dan in Polen. Het is hier mooier, netter, rustiger'.

Duidelijk is dat de drempel naar permanente vestiging lager wordt wanneer er geen sprake is van een directe familiebinding in Polen. Als de partner met of zonder kinderen ook in Nederland verblijft, vervalt de tweedeling tussen het kille, werkende bestaan in Nederland en het warme familieleven in Polen zoals de meeste seizoensarbeiders dat leiden. Naarmate men zich meer thuis voelt in Nederland groeit de behoefte om de taal te kunnen spreken. Een 26-jarige man uit Horst: 'Ik voel me hier thuis. Ik heb mijn vrienden hier, mijn familie. Ik woon hier met mijn vriendin en ons kindje. Mijn ouders werken in Nijmegen, mijn broer in Amsterdam. Ik heb geen cursus gevolgd, maar ik heb Nederlands geleerd op mijn werk (in een groentekwekerij) door goed naar mensen te luisteren.

Ik vind het heel belangrijk dat mensen mij kunnen begrijpen'. Een 43-jarige vrouw in Pijnacker: 'Ik heb me opgegeven voor een NT2-cursus toen we besloten om hier te blijven. Mijn Nederlands is niet perfect, maar ik kan het lezen en verstaan. Dat vind ik heel belangrijk. Eerst moest ik het steeds aan mijn man vragen, maar nu ben ik onafhankelijk, ik kan zelf naar de bank of naar de dokter'.

Overigens houden ook sommige blijvers de deur op een kiertje als het gaat om terugkeer naar hun geboortegrond. Ooit, in de verre onzekere toekomst, willen ze misschien terug. Een 26-jarige man in Horst: 'Ik ben hier met mijn vriendin, we willen hier onze toekomst opbouwen. In principe blijven we hier minstens twintig jaar. Ik kan niet inschatten hoe de situatie in Polen zich zal ontwikkelen. Het is daar nu een drama, maar als de situatie daar echt verbetert, dan gaan we misschien nog wel een keer terug'.

6 Slotbeschouwing

We besluiten deze rapportage met een aantal samenvattende observaties, waarbij we teruggrijpen op het materiaal dat we hebben verzameld om beter zicht te krijgen op de situatie van Poolse arbeidsmigranten op het platteland van Nederland. Tot slot treft u een epiloog, waarin we een aantal handreikingen doen om Polen hun plek te laten vinden in de Nederlandse samenleving en hen daarbij, indien nodig en gewenst, de helpende hand te reiken.

6.1 Resumerende observaties

In de jaren negentig maakten de bewoners van Nederlandse plattelandsgemeenschappen kennis met een nieuwe groep arbeidsmigranten. Schaalvergroting, toenemende concurrentie en krapte op de Nederlandse arbeidsmarkt, deed de vraag naar goedkope arbeidskrachten groeien in de land- en tuinbouw. Het ging hierbij voornamelijk om seizoensarbeiders die tijdelijk en veelal illegaal werk verrichtten. De eerste Poolse arbeidsmigranten brachten dan ook nieuwe problemen voor de plattelandsgemeenten met zich mee. In Horst aan de Maas, maakte men kennis met vormen van criminaliteit die men tot dusver niet kende en werden er regelmatig Polen aangetroffen die illegaal en onder erbarmelijke omstandigheden verbleven in schuren, auto's en tenten in de bossen. De veelal 'ondergronds' opererende Polen, baarden burgers en gemeente zorgen. Sinds 2004 veranderde het een en ander. Met de uitbreiding van de Europese Unie nam het aantal Poolse arbeiders sterk toe, maar verdwenen ze tegelijkertijd voor een groot deel uit de illegaliteit. In Horst aan de Maas werden criminaliteit, huisvesting en beeldvorming van Polen een punt van aandacht bij de gemeente en de politie. Er ontstond zelfs een sociale infrastructuur rondom de Polen, met een Poolse parochie, sociale voorzieningen en Poolse winkels. Met positief resultaat. De criminaliteit onder Polen verdween grotendeels en de leefbaarheid voor de Polen verbeterde zienderogen. Uit onze analyse van de situatie van Poolse arbeidsmigranten in Horst aan de Maas en Pijnacker blijkt dat de aanwezigheid van Polen in de huidige situatie niet voor grote problemen zorgt. Tegelijkertijd zien we dat veranderingen in migratiepatronen op verschillende domeinen belangrijke aandachtspunten met zich meebrengen en mogelijk problemen voor de toekomst blootleggen.

Tussen vestiging en terugkeer

Poolse arbeidsmigranten lijken steeds meer structureel aanwezig te zijn in plattelandsgebieden. Veel Polen werken niet langer één seizoen in Nederland, maar zijn – met tussenpozen waarin zij in Polen zijn – het hele jaar rond werkzaam in Nederland. Hoewel een groot deel van de Polen in eerste instantie gericht is op terugkeer naar Polen (de terugkeerders), zien we dat het merendeel twijfelt (de twijfelaars) en dat een groeiende

groep van plan is permanent in Nederland te blijven (de blijvers). Bij blijvers gaat het soms om sluipende processen: ongemerkt schuift het gevoel van thuis langzaam op naar Nederland. Een tijdelijk verblijf wordt een verblijf voor steeds langere termijn of wellicht zelfs voorgoed. Sommige mensen overkomt het: men houdt jarenlang vol ooit terug te willen keren naar het vaderland maar gaandeweg bouwt men hier een bestaan op. Meer dan een kwart van de respondenten is vastbesloten zich hier permanent te vestigen. Andere onderzoeken (Korf, 2009; Weltevrede et al., 2009) duiden op een vergelijkbaar percentage. In heel Nederland gaat het dan al gauw om 40.000 mensen. Die groeiende groep bewuste blijvers en 'sluipende' blijvers heeft zijn weerslag op de domeinen werk, wonen en integratie. We bespreken per domein de huidige situatie en de mogelijke problemen én kansen voor de toekomst.

Werk

Migratie netwerken

Gebrek aan economische perspectieven in het eigen land deed de Poolse arbeidsmigranten besluiten om werk te zoeken in Nederland. Zelfs met een goede opleiding is het voor veel Polen gunstiger om te werken in Nederland dan in het thuisland. Poolse arbeiders nemen daardoor genoegen met lagere lonen en zwaardere arbeidsomstandigheden dan Nederlandse arbeiders. Op een paar uitzonderingen na geven ze aan tevreden te zijn met hun werk in Nederland. Polen komen ofwel naar Nederland via formele netwerken (uitzendbureaus en tussenpersonen), of via informele netwerken (via kennissen of familie). Hoewel de Polen die hier zijn gekomen via een formeel netwerk, in een gespreid bedje terecht lijken te komen, heerst er onder deze groep ook onvrede over hun 'afhankelijke' positie. Enkele werknemers vertellen hoe uitzendbureaus soms misbruik van de situatie maken en met schimmige procedures vaste arbeidscontracten weten te omzeilen.

Acceptatie en arbeidsomstandigheden

Onder de bewoners, in het bijzonder van Horst aan de Maas, heerst het besef dat Poolse arbeidsmigranten van vitaal belang zijn voor de regionale economie. Ze verrichten het zware en laaggekwalificeerde werk waar veel Nederlanders hun neus voor ophalen en staan bekend als harde werkers. Dat besef vormt een belangrijke basis voor de acceptatie van de Polen: men vindt het begrijpelijk dat de Polen er zijn. Enkele bewoners benadrukken dat dit in andere sectoren, zoals bouw en transport, anders is: daar zijn de Polen concurrent van Nederlandse werknemers. Door economische veranderingen kan de acceptatie van Polen ook in de land- en tuinbouw onder druk komen te staan. Bedrijven die door de financiële problemen een doorstart maken, en daarbij al hun Nederlandse werknemers vervangen door Polen, kunnen op weinig begrip van de lokale bevolking rekenen. De economische crisis heeft ook zijn weerslag op de arbeidsomstandigheden van de Poolse arbeidsmigranten. Sommige bedrijven zoeken de grenzen op van wat toelaatbaar is en gaan bijvoorbeeld in zee met goedkope malafide uitzendbureaus.

Wonen

Elementaire maar acceptabele woningen

In Horst aan de Maas en omgeving vinden seizoensarbeiders onderdak in acceptabele, tijdelijke accommodaties die voldoen aan de elementaire eisen – uitzonderingen daargelaten. In Pijnacker-Nootdorp is hetzelfde beeld te zien: de grote uitzendorganisaties nemen ook daar hun verantwoordelijkheid om hun werknemers van passende huisvesting te voorzien. Dankzij een combinatie van proactief lokaal beleid (gemeente Horst aan de Maas) en zelfregulering vanuit de sector (werkgevers en uitzendorganisaties) is het overgrote deel van de Poolse arbeidsmigranten inmiddels op een redelijk niveau gehuisvest. Redelijk in elk geval naar de maatstaven van iemand die hier tijdelijk werkt, zo goedkoop mogelijk wil wonen en daarbij een gebrek aan privacy en wooncomfort voor lief neemt.

Onvoldoende aanbod van tijdelijke en permanente woningen

Met de toename van het aantal Polen dat hier (semi) permanent aanwezig is, groeit ook de vraag naar meer hoogwaardige woningen. Werkgevers en uitzendbureaus kunnen moeilijk in deze vraag voorzien. In Horst aan de Maas en omgeving groeit de vraag naar zelfstandige en permanente vormen van huisvesting. Steeds meer Poolse arbeidsmigranten kloppen – al dan niet met hun gezin – aan bij de woningcorporatie voor een eigen sociale huurwoning. Een enkeling oriënteert zich zelfs op de koopmarkt. De corporatie spant zich in om deze vraag te accommoderen, maar stuit bij de ontwikkeling van woonconcepten nog weleens op gemeenten die dwarsliggen. Polen worden niet overal met open armen ontvangen. Sommige gemeenten kijken afwachting naar buurgemeenten of laten de ontwikkeling van woningen over aan werkgevers en uitzendbureaus.

De dubbelrol van huisbaas en werkgever blijkt nu juist een punt van zorg te zijn. Het uitzendbureau voelt zich soms tussen twee vuren staan: wat doe je met een goede werknemer die er als huurder een potje van maakt? Bovendien bevinden werknemers zich hiermee in een afhankelijke positie. Klagen over werkomstandigheden heeft wellicht ook gevolgen voor de woonsituatie. De vraag is dan ook gerechtvaardigd of de markt over voldoende zelfregulerend vermogen beschikt om negatieve uitwassen te voorkomen. Juist in een periode van laagconjunctuur, waarin werkgevers in toenemende mate de grenzen opzoeken in een poging hun vaste lasten omlaag te krijgen, is het van belang om als overheid op dit punt vinger aan de pols te houden. Bijvoorbeeld met handhavingsteams zoals in de gemeente Horst aan de Maas.

Demografische druk(te)

Bewoners zijn niet negatief over Poolse arbeidsmigranten als burens of dorpsbewoners. De Polen werken veel en veroorzaken weinig overlast. Deze mening verandert als de nabijheid en schaal van huisvesting sterk toeneemt. In dorpen waar één zeer grootschalige woonvoorziening wordt gepland, in of nabij de dorpskern, ontstaat soms verzet van

De Poolse delicatessenwinkel is een vertrouwd beeld in het dorpsleven

de dorpsbewoners. Zij hebben de angst dat de plotselinge aanwezigheid van een grote hoeveelheid Polen het dorp niet ten goede zal komen. Ook in kernen waarbij een grote hoeveelheid Polen verspreid over het dorp woont, zoals Meterik, wordt gemeend dat er een limiet is aan het aantal Poolse arbeidsmigranten dat het dorp 'aankan'.

Integratie

Vreedzame co-existentie en beperkte integratie

In Horst aan de Maas zijn Polen een vertrouwd beeld geworden in het dorpsleven. De Poolse arbeidsmigranten horen erbij. Hun arbeidsinspanningen worden gewaardeerd en van een cultuurclash of overlast is nauwelijks sprake. Toch zijn contactmomenten tussen de autochtone bevolking en Polen sporadisch. Opvallend is dat de Polen op het Nederlandse platteland – ondanks hun grote groepsoomvang – een tamelijk teruggetrokken bestaan leiden. Ze nemen beperkt deel aan het gemeenschapsleven. Enerzijds is dit een bewuste keuze. Omdat veel Polen gericht zijn op terugkeer naar Polen investeren zij niet in het leren van de Nederlandse taal en het opbouwen van een Nederlands sociaal netwerk. Bovendien ontbreekt het hen vaak aan voldoende vrije tijd. De focus ligt op

hard werken, geld verdienen en sparen voor een betere toekomst in Polen. Sociale contacten onderhoudt men meestal met andere Polen die men kent van werk of een gedeelde woning. Van integratie is dan ook beperkt sprake. Anderzijds laten de regionale verschillen zien dat de maatschappelijke participatie van Poolse arbeidsmigranten ook te maken heeft met de context waarin zij zich bevinden. Polen die via een formeel netwerk in Nederland terecht komen en werkzaam zijn bij een uitzendbureau dat alles in handen heeft, hebben een geïsoleerder bestaan dan Polen die via een informeel netwerk naar Nederland kwamen. Arbeid, huisvesting, transport, en vrijetijdsbesteding spelen zich voor hen af binnen de gecontroleerde leefomgeving die het uitzendbureau schept. Ruimte voor eigen initiatief en ondernemendheid is er binnen deze context minder, dan bij de Polen die via vrienden en kennissen hier zijn gekomen. Deze laatste groep heeft een eigen netwerk dat hen wegwijs kan maken in de Nederlandse samenleving en kan helpen bij het vinden van werk en een woning, maar tegelijkertijd moeten ze ook een zekere ondernemendheid aan de dag leggen om hun zaakjes voor elkaar te krijgen. Daarnaast is de aanwezigheid van een sociale infrastructuur van invloed op de integratie en participatie. In Horst aan de Maas zijn door de diversiteit aan sociale voorzieningen, meer gelegenheden tot ontmoeting en participatie. Polen gaan er naar de kerk, ontmoeten elkaar bij informatieavonden en nemen deel aan lokale festiviteiten. Een belangrijk deel van de Polen in Horst maakt bovendien gebruik van informele netwerken die hen de weg wijzen naar diverse voorzieningen. De aanwezigheid van een sociale infrastructuur en informele netwerken zorgt er voor dat Polen in Horst aan de Maas een actievere gemeenschap vormen, zichtbaarder zijn voor de lokale bevolking en makkelijker een beroep doen op publieke voorzieningen zoals reguliere woonruimteverdeling, gezondheidszorg en onderwijs. In Pijnacker-Nootdorp waar het leven van Poolse arbeidsmigranten meer gedicteerd wordt door de formele netwerken en nauwelijks sprake is van een sociale infrastructuur, leven ze een meer teruggetrokken bestaan. De infrastructuur waarbinnen zij wonen, werken en recreëren bevindt zich grotendeels buiten het gezichtsveld van bewoners en beleidsmakers. Openbare ontmoetingsplekken zijn er nauwelijks. Opvallend is dat dit zijn uitwerking heeft op de beeldvorming van de bevolking. Hoewel bewoners in Pijnacker-Nootdorp minder in aanraking komen met Polen in het dagelijks leven, zijn zij negatiever over hun aanwezigheid dan de bewoners in Horst aan de Maas.

Participatiepotentieel nog niet benut

De meeste Poolse arbeidsmigranten zijn, zoals eerder gezegd, niet gericht op participatie of integratie in de Nederlandse samenleving. Als ze al integreren, dan is dit vooral functioneel en gericht op deelname aan het arbeidsproces. Er lijkt echter een groeiende groep arbeidsmigranten te zijn, die hier zal blijven en in de toekomst een plek zal moeten vinden in de Nederlandse samenleving. Een deel van de Polen, de bewuste 'blijvers' en mensen met opgroeiende kinderen, geeft aan Nederlands te willen leren en te willen investeren in sociale contacten met Nederlanders. Zij zijn van mening dat als zij een toekomst in Nederland willen opbouwen daar een eigen inspanning tegenover

moet staan. Er is bij hen sprake van bereidheid tot participatie en integratie. Een aantal praktijkvoorbeelden, zoals een Poolse werkgroep die de politie in Horst ondersteunde en de Polen die de drijvende kracht vormen achter Stichting Arka, laten zien dat Polen die langere tijd in Nederland zijn, succesvol functioneren in de Nederlandse samenleving. Bovendien lijkt de Poolse cultuur redelijk goed in te passen in de Nederlandse cultuur.

Tegelijkertijd is er een grote groep twijfelaars, waarvan een deel hier wellicht blijft 'hangen', zonder daar bewust voor te kiezen. Bij deze groep lijkt de motivatie om te participeren en integreren beperkt. In de huidige situatie zijn er voor de meeste Poolse arbeidsmigranten weinig gelegenheden en prikkels om te integreren. Ook niet als zij wel de motivatie hebben. Polen die de taal willen leren, hebben vaak te weinig vrije tijd. Polen die zich binnen het gesloten circuit van een uitzendbureau vinden, komen zo weinig in aanraking met de Nederlandse samenleving dat integreren een bijna onmogelijke opgave is. Voorbeelden uit het onderwijs, laten zien dat gebrekkige integratie van ouders zijn weerslag heeft op de schoolprestaties van hun kinderen. Onderwijzers vertellen dat Poolse kinderen veelal taalproblemen hebben op school omdat hun ouders de Nederlandse taal niet of nauwelijks beheersen. Poolse kinderen die op een zwarte school terecht komen en zich in een slechte woonsituatie bevinden, lijken met nog grotere leerproblemen te kampen. De vraag rijst wat dit betekent voor de komende jaren. Worden de Poolse schoolkinderen van nu de probleemjongeren van de toekomst? Of bieden zij juist extra kansen aan de (lokale) samenleving? Er kan nog gekozen worden.

6.2 Epiloog

'De Polen komen', kopten we bij aanvang van deze rapportage, naar aanleiding van uitspraken van bestuurders in de media. Maar is het nodig om een dergelijk alarmerend discours te gebruiken? Nee, want veel paniekberichten lijken gebaseerd op pars pro toto-generalisaties: één beeld, als het even kan een schrikbeeld, wordt geprojecteerd op de groep als geheel. Dit laat onverlet dat deze substantiële groep nieuwkomers én blijvers nieuwe (en oude) beleidsvragen genereert. Minister Van der Laan slaat hier de spijker op de kop: 'We kennen de patronen en zijn aan onszelf verplicht om die beheersbaar te maken'. Geleerd kan worden van eerdere migratiestromen. Omdat veel Italiaanse en Spaanse arbeidsmigranten na verloop van tijd weer terugkeerden naar hun land van herkomst, werd ook verwacht dat de Turken en Marokkanen maar tijdelijk in Nederland zouden blijven. Wat de Polen doen zal mede afhankelijk zijn van de economische situatie in eigen land. Maar we zien wel dat hun verblijf op het platteland structurele vormen begint aan te nemen. Soms kiezen ze bewust om zich permanent in Nederland te vestigen, maar dit kan ook onopgemerkt (sluipend) gaan. Wat betekent dit voor de samenleving? En hoe kunnen de betrokkenen (gemeenten, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, burgers en Polen zelf) hier actief mee omgaan? In deze epiloog pakken we enkele antwoordrichtingen samen.

De Poolse arbeidsmigranten vormen in beginsel geen problematische groep. De angst dat een tweede generatie Polen straks tussen wal en schip terechtkomt en allerlei statistische ranglijsten zal gaan aanvoeren, lijkt vooralsnog ongegrond. Maar dit betekent niet dat we achterover kunnen leunen om te kijken wat er gebeuren gaat. We verkeren nu in het stadium om met lichte en gerichte vroegtijdige interventies te kunnen sturen op een voor alle partijen aanvaardbaar en adequaat niveau van inburgering. Het devies is om gezamenlijk de schouders eronder te zetten en met elkaar en vooral ook met de Polen in gesprek te gaan. Wie zijn zij? Wat willen zij? Van welke netwerken en voorzieningen maken zij gebruik en welke hebben zij nodig? Het is zoeken naar mogelijkheden om de Poolse migranten die hier blijven, te betrekken bij de Nederlandse samenleving. Dát dat moet gebeuren, samen met hen zelf én actief, staat buiten kijf.

Dit vraagt ten eerste om bewustwording dat er een groeiende groep Polen is die zich in Nederland vestigt. Ten tweede om beleid dat verder kijkt dan naar arbeid en huisvesting, domeinen waarop lokale overheden zich vooral richten als het gaat om het arbeidsmigrantenvraagstuk. En ten derde om een aanpak op regionaal niveau. Dit laat zich illustreren aan de hand van de woningcorporatie die nieuwe woonconcepten ontwikkelt om aan de toenemende vraag naar woningen te voldoen. Zij kan dit niet doen zonder haar doelgroep scherp in beeld te hebben. Zij kan dit ook niet zonder de medewerking van gemeenten. Maar het zoeken naar permanente vormen van huisvesting heeft ook gevolgen voor het onderwijs en de sociale samenhang. Zo laat de situatie in het basisonderwijs in Noord-Limburg zien hoe de wet van het getal functioneert: zolang het om kleine aantallen gaat, verloopt de integratie van Poolse kinderen goed. Een forse instroom van Poolse leerlingen leidde tot taalachterstanden en conflicten tussen kinderen. De macht van het getal zal zich ook op andere terreinen manifesteren. Denk aan de dorpsraad in het Limburgse Meterik, die voorzichtig aangaf dat de grenzen van het aantal Polen in hun dorp in zicht zijn.

Beleidsinterventies gericht op Poolse arbeidsmigranten dienen ten slotte te vertrekken vanuit een empowermentperspectief, waarbij de eigen kracht in personen en in de groep versterkt wordt (Engbersen et al., 2008). Daarbij zijn in verschillende levensdomeinen aangrijpingspunten te vinden. Het gaat dan om onderwijs, gezondheid, woonomgeving, (wijk)voorzieningen, sociale zekerheid, veiligheid, sociale relaties en zingeving en religie. Langs deze domeinen kunnen manifeste beleidsvragen geadresseerd worden rond wonen (van ondergrondse naar permanente huisvesting), onderwijs (hoe concentraties te voorkomen, hoe taalachterstanden voor te blijven), integratie en beeldvorming (voorkomen van moeizaam oplosbare reputatieschade) en toegankelijkheid van voorzieningen (zorg, onderwijs, veiligheid en welzijn). Daarmee krijgen degenen die zich hier vestigen de kans om als volwaardig burger mee te doen in de samenleving. Want of Polen zich hier permanent of tijdelijk vestigen, vrijblijvendheid en onverschilligheid zijn funest voor het samen leven.

7 Literatuur

Arcadis (2009). *Arbeidsmigranten uit de MOE+- landen in de gemeente Pijnacker-Nootdorp. Gemeente Pijnacker-Nootdorp*. Rotterdam.

Berg, N. van den, M. Brukman & C. van Rij (2008). *De Europese grenzen verlegd. Evaluatie flankerend beleid vrij verkeer van werknemers MOE-landen*. Amsterdam: Regioplan.

Boom, J. de, A. Weltevrede, S. Rezai & G. Engbersen (2008). *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: Risbo BV.

Corpeleijn, A. (2009). *Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen*. In: *Sociaal-economische trends, Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt, sociale zekerheid en inkomen, 1e kwartaal 2009*. Den Haag/Heerlen: CBS.

Engbersen, R., A. Sprinkhuizen, M. Uytterlinde & V. Lub (2008). *Tussen zelfsturing en paternalisme. Inhoud geven aan empowerment in achterstandswijken*. Utrecht: MOVISIE.

Garapich, M. (2005). *Soldiers and plumbers. Immigration business and the impact of the EU enlargement on Polish migrants*. Paper presented at the international conference "New Patterns of East West Migration in Europe" November 18-19, 2005, Hamburg.

Gottlieb, S. (2007). *Oost-Europese 'Gastarbeiders' blijven in Nederland*. Radio Nederland Wereldomroep. www.vng.nl/smartsite.dws?id=71079. Geraadpleegd op 4-12-2009.

Główny Urząd Statystyczny (GUS) (2009). www.stat.gov.pl/cps/rde/xchg/gus. Geraadpleegd op 10-01-2010.

Karczewski, M. & A. Boer (2010). *Post-accession migration: Polish migrants moving from Poland to The Hague*. Nijmegen: Master Thesis Radboud Universiteit.

Korf, D.J. (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht: FORUM.

Lewandowska, E. (2008). *Imigracja Polaków do Królestwa Nederlandów*. Biuletyn Migracyjny 17:8.

Milewski M. & J. Ruszczak-Zbikowska (2008). *Motywacje do wyjazdu, praca, więzi społeczne i planna przyszłość polskich migrantów przebywających w Wielkiej Brytanii i Irlandii*. Centre of Migration Research, ISS Working Papers.

Okólski, M. (1999). *Poland's migration: growing diversity of flows and people*. CMR Working Paper, Nr 29. Warszawa.

Saraber, P. (2009). *Daar zijn de Polen! Op zoek naar een betere toekomst*. Soesterberg: Uitgeverij Aspekt.

Toruńczyk-Ruiz, S. (2008). *Being together or apart? Social networks and notions of belonging among recent Polish migrants in the Netherlands*. Centre of Migration Research, ISS Working Papers, No. 40/98.

Uyterlinde, M., S. van Arum & A. Sprinkhuizen (2009). *Dorpen onder druk. Een verkenning naar de maatschappelijke rol van plattelandscorporaties*. Rotterdam: SEV.

Weltevrede A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zuijdewijk & G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa uit de MOE-landen. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo BV, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Zandvliet, K., P. Louter, O. Tanis & P. van Eikeren (2008). *Werkgelegenheid in Den Haag. Ontwikkelingen, achtergronden en beleidsmogelijkheden*. Rotterdam: SEOR, Erasmus Universiteit Rotterdam.

MOVISIE is hét landelijke kennisinstituut en adviesbureau voor maatschappelijke ontwikkeling. We bieden toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, zorg en sociale veiligheid. In ons werk staan vijf actuele thema's centraal: huiselijk & seksueel geweld, kwetsbare groepen, leefbaarheid, mantelzorg en vrijwillige inzet. Onze ambitie is daadwerkelijk te investeren in een krachtige samenleving waarin burgers zoveel mogelijk zelfredzaam kunnen zijn.

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

mantelzorg

kwetsbare groepen

vrijwillige inzet

huiselijk en seksueel geweld

leefbaarheid

Met de uitbreiding van de Europese Unie en de openstelling van de grenzen is het aantal Polen in Nederland fors gegroeid. Juist ook op het platteland. Ze werken voornamelijk als seizoensarbeiders in de land-, tuin-, en kassenbouw. In eerste instantie leek hun komst van tijdelijke aard, maar er zijn signalen dat steeds meer Polen zich hier voor langere tijd willen vestigen. Het kan zijn dat deze ontwikkeling kansen biedt voor de (re)vitalisering van het platteland, bijvoorbeeld door processen van ontvolking tegen te gaan of om te beantwoorden aan de groeiende vraag naar arbeidskrachten in een vergrijzende samenleving.

Om hier inzicht in te krijgen heeft MOVISIE in twee gemeenten onderzocht welke sociale gevolgen de Poolse migratiestroom heeft op het platteland. In deze verkenning kunt u lezen hoe gemeenten en uitvoerende professionals in de regio Horst aan de Maas en Pijnacker-Nootdorp omgaan met de arbeidskrachten uit Polen. In hoeverre wordt specifiek beleid ontwikkeld? Bestaat er bezorgdheid over hun leefomstandigheden en toekomst? En hoe kijken de bewoners tegen deze nieuwkomers aan? Worden ze met open armen ontvangen of zien ze hen als een bedreiging? Vervolgens is het woord aan de Polen zelf. Wat is de reden van hun komst naar Nederland? Hoe ervaart men het leven, wonen en werken hier?

De Polen komen, dat is zeker. Niet uitsluitend gekoppeld aan één seizoen, maar ze worden steeds meer vaste bewoners van het platteland. Daar blijken ze een belangrijke bijdrage te leveren aan de lokale economie. In deze publicatie laten we zien wat dit betekent voor bewoners, gemeenten, uitvoerende professionals en Polen zelf.